

Brottsförebyggande åtgärder i praktiken

»LOKALT BROTTSFÖREBYGGANDE ARBETE
IDÉSKRIFT # 3 FRÅN
BROTTSFÖREBYGGANDE RÅDET«

Denna rapport kan beställas hos bokhandeln
eller hos fritzes kundtjänst, 106 47 Stockholm.
telefon 08-690 91 90 fax 08-690 91 91
e-post fritzes.order@liber.se

PRODUKTION

brottsförebyggande rådet, information och förlag
box 1386, 111 93 Stockholm
telefon 08-401 87 00 fax 08-411 90 75
e-post info@brottsforebygganderadet.se
brä på Internet www.brottsforebygganderadet.se
issn 1100-6676 isbn 91-38-31610-2
redigering Titti Hasselrot
illustration Kari Modén/Agent Form
layout och grafisk produktion Ahlm & Partners
foto Mira Bildarkiv
tryck Elanders Gotab AB Stockholm 2000
© brottsförebyggande rådet

INNEHÅLL

Föord	5
kapitel 1. Åtgärder i praktiken	7
Åtgärder i praktiken. Bedömningsgrunder	8
Disposition	9
Liten ordlista	10
kapitel 2. Bostäder	13
Bovärdar	15
Grannsamverkan i flerfamiljshus	19
Samordnad bevakning	21
Sektionering av förrådsutrymmen	23
Fokus på brottsoffer	25
kapitel 3. Centrumkärnor	29
Ordning på ordningsvakter	31
Krogsamarbete	34
Förbättrad gatubelysning	35
Vårdar i tunnelbanan	37
kapitel 4. Skolan	43
Samlade resurser	45
Kamratstöd i skolan	50
Jobbmässa	55
kapitel 5. Bilbrott	59
Bilar i burar	61
Omplanering av pendelparkering	62
Förbättrad långtidsparkering	64
Parkeringsvakter	67
Modifierat parkeringshus	69
Kameraövervakning av bilparkeringar	71
kapitel 6. Cykelstöder	75
Bättre cykelställ	77
Informell kontroll på offentliga platser	78
Informell kontroll vid bostäder	80
Bevakade cykelparkeringar	81
kapitel 7. Skadegörelse	87
Snabb sanering	89
Åtgärds paket	91
Skönhet och konst	93
Försäkring och het linje	94
Kameraövervakning i bussar	96
kapitel 8. Återfall i brott	101
Mer information	106

Förord

Det finns en stor efterfrågan på beskrivningar av vad lokalt brottsförebyggande arbete kan innebära i praktiken. Syftet med denna skrift är att möta detta behov.

Både i Sverige och i andra länder bedrivs många lokala brottsförebyggande verksamheter som det finns anledning att lyfta fram. Samtidigt är det alltför många initiativ som inte blir kända, och som faller i glömska därför att de inte dokumenteras. Det vore önskvärt att mer energi ägnades åt dokumentation och utvärdering, vilket också är temat i en annan skrift i denna serie, *Idéskrift 4. – Dokumentation och utvärdering*. Förhoppningsvis kommer framtida sammanställningar av detta slag att i högre grad kunna bygga på befintlig dokumentation av praktiska brottsförebyggande åtgärder som lokala brottsförebyggare själva producerat eller tagit initiativ till.

Avsikten med att presentera exempel på brottsförebyggande åtgärder är att inspirera och ge uppslag till ytterligare initiativ. Exempelen kan sällan kopieras som de är. Utformningen av brottsförebyggande åtgärder måste, som alla inblandade vet, utgå från en kartläggning och analys av den lokala situationen och de resurser som står till buds för att bemöta problemet (se *Idéskrift 2. – Kartläggning, problemanalys och prioriteringar*).

Skriftens författare är Erik Grevholm, verksam vid brå.

Stockholm i december 1999.

Ann-Marie Begler

kapitel 1.

Åtgärder i praktiken

Åtgärder i praktiken. Bedömningsgrunder

Det finns flera sätt att bedöma vad som är, och inte är, en bra brottsförebyggande åtgärd. Bedömningsgrunderna för de exempel som presenteras kan grovt delas in i

- vetenskapliga utvärderingar,
- dokumenterade erfarenheter av praktiska försök och
- teoretiskt och empiriskt grundade resonemang.

Den säkraste av dessa bedömningsgrunder är *vetenskapliga utvärderingar*. Källorna är här vetenskapliga artiklar och rapporter. Det är få åtgärder vilkas effekter har utvärderats vetenskapligt. Därför innehåller denna exempelsamling även många åtgärder som inte utvärderats av forskare.

Ett flertal exempel bygger på *dokumenterade erfarenheter av genomförda åtgärder*. Det handlar i regel om flera tillämpningar av en typ av åtgärd där det finns uppgifter som pekar i riktning mot att den ger positiva resultat. Denna typ av bedömningsgrund är så gott som alltid svagare än vetenskapliga utvärderingar. Källorna är i dessa fall underlag och interna uppföljningar som de som genomfört åtgärden själva gjort, myndighetsrapporter, intervjuuppgifter m.m.

Slutligen presenteras exempel som varken bygger på vetenskapliga utvärderingar eller på dokumenterade erfarenheter av genomförda åtgärder. I dessa fall skisseras idéer om förebyggande lösningar i form av exempel, som i första hand vilar på *teoretiskt och empiriskt grundade resonemang*. Dessa exempel bygger alltså inte på konkreta fall, utan på andra bedömningar och erfarenheter av preventiva mekanismer. Detta är den minst säkra bedömningsgrund som tillämpas.

Till de kriterier som måste vägas in i bedömningarna hör att åtgärderna så långt som möjligt ska vara relevanta för svenska förhållanden. De bör vara genomförbara på lokal nivå och innebära samarbete mellan olika lokala aktörer. Vidare är det förstås viktigt att åtgärderna inte är etiskt tveksamma eller har påtagliga negativa sidoeffekter, och att de ekonomiska insatserna står i rimlig proportion till de vinster som kan uppnås. Åtgärder som myndigheter själva genomför inom sitt verk-

samhetsområde uppmärksammas följaktligen inte (med något enstaka undantag), alltså inte heller alla de insatser som polisen gör på egen hand. Åtgärder som är förenade med stora kostnader redovisas inte, om inte de mänskliga eller ekonomiska vinster som kan uppnås också bedöms som stora.

Det finns strategier som innebär att de som ska förebygga brott och öka tryggheten kan utsätta sig för fara, eller att personer som blir föremål för åtgärderna kan komma att trakasseras eller på andra sätt behandlas felaktigt. I de redovisade exempel där metoden för att förebygga brott aktualiserar etiskt relaterade risker av typen medborgargården, förs diskussioner om riskerna och hur de kan motverkas.

De exempel som presenteras domineras av situationellt inriktade preventiva strategier. I realiteten bygger dock många åtgärder på att situationella och sociala metoder kombineras.

Disposition

Flertalet exempel i denna skrift är återgivningar av verkliga insatser, varav en del är svenska och en del är hämtade från andra länder. Av texten framgår om exemplet bygger på vetenskaplig utvärdering, dokumentering av genomförda åtgärder eller är ett fingerat exempel som vilar på teoretiskt och empiriskt grundade resonemang.

Kapitel två till fyra tar fasta på fysiska områden där brottsförebyggande arbete kan sättas in. Kapitel fem till sju utgår i stället från typer av brott. I kapitel åtta redovisas en åtgärd som syftar till att underlätta för den som friges från anstalt att inte fortsätta en kriminell karriär.

Vart och ett av kapitlen inleds med en kort översikt av respektive problemområde. Den aktuella brottsligheten beskrivs och i viss utsträckning speglas situationen genom brottsdata. Därpå följer ett antal exempel på konkreta brottsförebyggande åtgärder. Redovisningen av respektive exempel har anpassats till åtgärdens karaktär och vilka uppgifter som finns tillgängliga. Framställningen struktureras i flertalet exempel utifrån underrubrikerna:

- problem
- åtgärd
- resultat
- diskussion.

Liten ordlista

I texten används genomgående några begrepp som sällan förekommer i vardagsspråket, eller där har annan betydelse. Innebörden av några av dessa begrepp har beskrivits i föregående skrifter i denna serie men repeteras här helt kort.

Social prevention innebär att man försöker påverka sociala orsaker till brott med sociala medel, för att på detta sätt minska individers benägenhet att begå brott. Ett exempel på socialt brottsförebyggande är socialtjänstens och polisens insatser för att skapa kontakt med och på olika sätt påverka ungdomar i riskzonen för kriminalitet. Flertalet informations- och upplysningsinsatser är också socialt inriktade.

Situationell prevention innebär att man försöker påverka omständigheter under vilka brott begås, och på detta sätt minska brottsligheten i en viss situation. Situationell prevention kan till exempel vara att öka den informella kontrollen genom att flytta en cykelparkering från baksidan av ett kafé till framsidan. Ett annat exempel är när särskilt stöldbegärliga varor endast säljs över disk.

Omfördelning innebär att en situationell brottsförebyggande insats leder till att brottsligheten flyttas till andra platser, brott eller tider. Det är alltså fråga om omfördelning när framgångsrika brottsförebyggande åtgärder mot en typ av vara i en butik, får till följd att stölderna flyttar till andra butiker eller överflyttas till andra varor.

Spridning innebär att en situationell brottsförebyggande åtgärd även har positiva effekter på platser, brott eller tider som inte avsetts. Det

betecknas som spridning när en insats mot en typ av vara i en butik, leder till att stölderna minskar även för andra varutyper eller i andra butiker.

Informell kontroll innebär sådan tillsyn av personer, föremål eller platser som utförs utan att den kontrollerande parten behöver vara medveten om detta. Kafégäster med fönsterbord utövar exempelvis ett visst mått av informell kontroll över den del utanför kafélokalen som de har uppsikt över.

kapitel 2.

Bostäder

Många brott begås i eller i anslutning till bostäder, till exempel inbrottsstöld, våldsbrott, bilbrott, cykelstöld och skadegörelse. Förutom att uppmärksammas i detta kapitel ägnas brottsförebyggande åtgärder mot bilbrott, cykelstöld respektive skadegörelse också egna kapitel.

År 1998 anmäldes knappt 18 000 inbrottsstöld i bostäder (fullbordade såväl som försök), varav villainbrotten står för en något större andel än inbrotten i lägenheter. Därtill kommer omkring 27 000 inbrottsstöld i källare och på vindar, huvudsakligen i flerfamiljshus. Antalet inbrott som direkt går att knyta till bostäder var således i runda tal 45 000, drygt fyra procent av samtliga anmälda brott mot brottsbalken år 1998. Mörkertalet för bostadsinbrotten anses vara relativt litet, bland annat beroende på ett vältäckande försäkringsskydd. För inbrotten i källare och på vindar är mörkertalet troligen större. Beräkningar tyder på att endast runt en tredjedel av dessa brott anmäls.

Endast en mindre andel av alla inbrottsstöld i bostäder antas vara spontana handlingar utförda av personer som vanligtvis inte begår brott. Flertalet förövare torde i stället tillhöra en grupp med förhållandevis hög kriminell aktivitetsnivå, såväl på detta område som på andra. Inbrott i källare och på vindar begås dock i hög grad av unga förövare. I dagsläget är det inte möjligt att bedöma kostnaderna för de bostadsrelaterade inbrotten, men självfallet rör det sig om avsevärda ekonomiska konsekvenser för enskilda och för samhället. Att bostadsinbrott av olika slag är förhållandevis vanliga, allvarliga och i många fall kraftigt integritetskränkande gör att de betraktas som ett stort problem i många kommuner.

Bovärddar

I många bostadsområden, inte minst i områden med flerfamiljshus, är anonymiteten hög och känslan av tillhörighet och delaktighet låg. Ett av skälen till detta är att avståndet mellan dem som förvaltar fastigheterna och de boende många gånger är för stort. En sådan situation kan leda till att skötseln av fastigheterna inte motsvarar de behov som finns, vilket i sin tur kan bidra till att ett område förfaller eller upplevs som otryggt. Erfarenheter från såväl Sverige som andra länder visar att förändrad fastighetsskötsel kan vara ett sätt att vända en negativ utveckling.

Problem

I Tyresö kommun äger det kommunala bostadsbolaget cirka 3 200 lägenheter. Ungefär 1 000 av dessa ligger i Granängsringen, som är ett bostadsområde från miljonprogrammets tid. I slutet av 1980-talet gjordes en upprustning av området, vilket gav positiva resultat. Men tio år senare tilltog problemen på nytt. Vid sidan om koncentrationer av sociala problem höll inte underhållet jämna steg med slitage och förstörelse. Missnöjet bland de boende växte och situationen ledde till att bostadsbolaget bestämde sig för att förändra systemet för fastighetsskötseln.

Åtgärd

Lösningen blev att införa ett system med så kallade bovärdar. År 1998 anställdes 16 bovärdar som fick totalansvar för cirka 200 lägenheter var, en funktion som i någon mån påminner om gamla tiders portvakter. Vid sidan om vanliga fastighetsskötaruppgifter fick de också ansvar för trivsel och trygghet i boendemiljön. För att stimulera kontakterna med de boende sattes bilder av den ansvarige bovärden upp i varje trappuppgång. Att bryta anonymiteten sågs som ett viktigt steg mot att finna snabba och smidiga lösningar på vardagliga problem.

Inrättandet av bovärdar sammanföll i tiden med att ett organiserat brottsförebyggande arbete drogs i gång i kommunen. Projektledaren och den polis som avdelats för att arbeta med dessa frågor, uppmärks-

sammade förändringen av fastighetsskötseln och såg en möjlighet att föra in brottsförebyggande aspekter i bovärdarnas arbetsuppgifter. Efter kontakter med bostadsbolagets ledning och bovärdarna inleddes ett brottsförebyggande och trygghetsskapande samarbete.

Ett första steg blev att anordna informationsträffar på polisstationen. Under träffarna informerades bovärdarna om situationell och social brottsprevention, lag och rätt, droger, kriminella livsstilar m.m. Träffar av detta slag genomförs sedan dess ungefär var sjätte vecka. Vid dessa tillfällen rapporterar polisen också om brott som anmälts i olika delar av området.

På ett tidigt stadium riktade projektledaren och polisen en enkät till bovärdarna där de fick ange vilka brott de uppfattade förekom i deras område, när och var de skedde och vilka de trodde begick dem. Bovärdarna fick också svara på vad som gjordes för att förhindra brotten och vilka åtgärder som skulle kunna vidtas. Resultaten av enkäten lades till grund för bovärdarnas fortsatta brottsförebyggande och trygghetsskapande arbete. Varje bovärd utarbetade därefter en åtgärdsplan för sitt område, som sedan löpande följts upp och uppdaterats. I åtgärdsplanerna beskrivs den rådande situationen och vad som behöver göras. Man har också kommit överens om en del gemensamma åtgärder, till exempel att alla bovärdar ska se över belysningen inomhus och utomhus.

I och med det nya arbetssättet konfronterades bovärdarna med en rad sociala och andra problem. Det hände att det blev friktioner i kontakterna med boende, som inte alltid uppskattade bovärdarnas utökade engagemang. Bovärdarna fick dock dagligt stöd av en "coach", en person anställd speciellt för detta, med uppgiften att till exempel svara på frågor och bistå i känsliga kontakter med de boende. Det senare kan exempelvis handla om att en hyresgäst behöver informeras om vikten av att inte störa sina grannar. Ett viktigt stöd för bovärdarna är också det nära samarbetet med polisen, som bland annat har gett ökade kunskaper om vart man ska vända sig i olika ärenden.

I och med att bovärdarna ska arbeta nära hyresgästerna och verka för trivsel och trygghet i området är det naturligt att samarbeta med hyresgästföreningen. Den lokala hyresgästföreningen och bovärdarna har

gemensamma möten fyra gånger om året, och ofta dessutom ett mer kontinuerligt samarbete. Det har hänt att bovärdarna grillar korv med de boende, eller planterat blommor tillsammans med barnen i området.

Bovärdarna samverkar också med en klottersaneringsfirma. Enligt avtal ska det klotter som bovärdarna anmäler åtgärdas inom 24 timmar. Dessutom ska klottret polisanmälas. Fotografier av klottret bifogas anmälan, vilket polisen har nytta av i sitt utredningsarbete.

Samarbete har upprättats med det bevakningsföretag som fungerar som så kallad störningsjour. Genom att föra statistik över jourens uttryckningar får bovärdarna en bättre bild av var det förekommer problem.

Bovärdarna har dessutom kontakter med den förening för vuxna nattvandrare som finns i Tyresö. Medlemmarna i föreningen försöker skapa lugn och trygghet genom att göra gemensamma vandringar under helger då det behövs. Verksamheten bedrivs också i samarbete med bland annat polis och fritidsgårdar.

Utöver de brottsförebyggande och inte minst trygghetsskapande effekter som en allmänt bättre kommunikation och ordning kan skapa genomför bovärdarna åtgärder med konkreta förebyggande inslag. Man har sett över och åtgärdat bilparkeringar och parkeringshus, till exempel ökat den upplevda upptäcktsrisken genom att förbättra belysningen. Bovärdarna ska också uppdatera skalskyddet, exempelvis genom att sätta in säkrare dörrar och modernare låssystem. De har dessutom fungerat som arbetsledare åt ungdomar som arbetat av skadestånd, till exempel unga som gjort sig skyldiga till skadegörelse mot bostadsbolagets egendom.

Resultat

Systemet med bovärdar har resulterat i många åtgärder och verksamheter, varav flera är sådana som kan ha förebyggande effekter. Det gäller exempelvis insatser för att utveckla den sociala kommunikationen och engagera de boende, att motverka och snabbt åtgärda nedskräpning och skadegörelse och att försvåra genomförandet av brott genom bättre belysning och skalskydd. Däremot finns inga kontrollerbara uppgifter om huruvida systemet med bovärdar har direkta effekter på brottsligheten och tryggheten i området. Verksamheten har inte

utvärderats vetenskapligt. Uppfattningen bland de inblandade är att såväl bråk och inbrott som skadegörelse är mindre vanligt i dag än innan systemet med bovärdar infördes. Detta trots att benägenheten att rapportera problem av olika slag, såväl till bostadsbolaget som till polisen, sägs ha ökat. Positiva tecken är också att både omsättningen på lägenheter i området och antalet tomma lägenheter har minskat. För bostadsbolaget är detta ekonomiskt fördelaktigt. Mot denna bakgrund är deras bedömning att satsningen på bovärdar med områdesansvar är ekonomiskt försvarbar. En annan viktig sida av saken är att bovärdarna uppfattar den nya arbetsformen som mer stimulerande än den traditionella fastighetsskötseln.

Erfarenheterna med bovärdar med brottsförebyggande uppgifter har gett mersmak. Bostadsbolaget, kommunen och polisen avser att fortsätta på den inslagna vägen och vidareutveckla samarbetet. Bland annat finns planer på att öka inslaget av grannsamverkan och att vidareutveckla bovärdarnas sociala brottsförebyggande åtaganden.

Diskussion

Ett system som påminner om svunna tiders portvakter kan innefatta såväl sociala som situationella preventiva komponenter. Samarbetet mellan bovärdarna och de boende är i flera stycken socialt till karaktären. Eftersom systemet också innehåller element av social kontroll, måste arbetet bedrivas på ett genomtänkt och ansvarsfullt sätt. I detta fall blev lösningen att en särskild person fick ansvar för känsliga kontakter med de boende. De miljöförbättrande åtgärderna och betoningen på att försvåra genomförandet av brott är exempel på situationell prevention, som i detta fall inte är förenad med etiska avigsidor. Utgångsläget i det beskrivna fallet var att ett kommunalt bostadsbolag förvaltar fastigheterna, och att problemutvecklingen upplevdes som negativ. Liknande lösningar kan förstås även vara fruktbara då fastigheterna har privata ägare och då problemnivån inte är lika allvarlig. Än så länge är möjligheterna att på vetenskapliga grunder bedöma det brottsförebyggande eller ekonomiska utfallet av den här typen av förändringar begränsade. Exempel från Nederländerna visar dock att det i enskilda fall kan handla om betydande ekonomiska besparingar.

Källa: Intervjuer med företrädare för kommunens brottsförebyggande verksamhet, polisen och bostadsbolaget.

Grannsamverkan i flerfamiljshus

Grannsamverkan har blivit ett samlingsnamn för åtgärder som innebär att boende i ett område bildar ett brottsförebyggande nätverk. Vid sidan om system för gemensam tillsyn av varandras bostäder inkluderar verksamheten vanligtvis utbildning i brottsförebyggande och ett nära samarbete med polisen. Grannsamverkan finns i dag runt om i världen under olika namn. Enbart i Sverige är många tiotusentals hushåll med i denna form av nätverk.

Problem

Hittills har grannsamverkan fått störst genomslag i villa- och radhusområden. Det största behovet finns dock ofta i områden med flerfamiljshus, inte minst i allmännyttans bostadsbestånd. Det är i sådana områden som koncentrationen av problem med kriminalitet, missbruk och ordningsstörningar är som störst. Situationen i ett hyreshusområde i Skoghall utanför Karlstad bekräftade bilden. Våren 1996 fanns det inte något etablerat brottsförebyggande samarbete – samtidigt som de boende tvingades stå ut med inbrott i källare, lägenheter och bilar samt skadegörelse, ordningsstörningar och problem med narkotikamissbruk.

Åtgärd

De boendes tilltagande frustration sammanföll i tiden med att närpolisverksamheten i området utvecklades. Närpolisen tog initiativ till informationsmöten i samarbete med hyresgästföreningen om situationen och möjligheterna att inrätta grannsamverkan. Fastighetsbolaget och ett försäkringsbolag informerade samtidigt om lås och inbrottskydd. Efter en trevande start kom alltmer folk till dessa möten och under hösten fick ett tjugotal kontaktpersoner utbildning om grannsamverkan. I ett tidigt skede genomförde kontaktpersonerna en inventering av läget i de boendes gemensamma utrymmen. Inventeringen

gjordes tillsammans med representanter för fastighetsägaren och berörde situationen såväl inom- som utomhus. Dessutom gick trapphusvärdarna – som kontaktpersonerna så småningom kom att benämnas – runt i området och presenterade sig och informerade om projektet.

I början av år 1997 tog arbetet rejäl fart i och med att två personer i arbetsmarknadsåtgärder, som båda bodde i området, anställdes för att driva det brottsförebyggande arbetet. I en lokal som fungerade både som kafé och informationscentrum började de med rådgivning och arbetsledning för grannsamverkan. Under hösten hade verksamheten fått så fast form att man kunde sätta upp dekaler och skyltar som visade att grannsamverkan bedrevs i området.

Antalet trapphusvärdar ökade snabbt till över 20, varav de flesta var kvinnor. Som särskilt kännetecken bar de gula jackor med texten Grannsamverkan. De träffades regelbundet och genomförde kvällsvandringar och andra aktiviteter i området. Under vandringarna protokollfördes allt som behövde åtgärdas och kontakter togs därefter med fastighetsbolaget. Att fastighetsägaren är intresserad och verkligen åtgärdar problemen torde vara en förutsättning för att grannsamverkan ska fungera i ett område med hyreshus. Alla nyinflyttade fick besök av trapphusvärdarna, som informerade om grannsamverkan och erbjöd fortsatta kontakter. På detta sätt involverades även de som inte hade varit med från början.

Resultat

En intern uppföljning av den första inventeringen under sommaren 1997 gav uppmuntrande besked. Inbrotten i källare och i tvättstugor uppgavs ha minskat och nedskräpningen var inte längre ett lika stort problem. En annan förändring var att störningsjouren anlätades mer, vilket togs som intäkt för att beredskapen att göra något åt problemen hade ökat. Dessutom framkom att trapphusvärdarnas insatser var uppskattade. Det finns dock inga belägg i vetenskaplig mening för att verksamheten påverkat brottsligheten eller tryggheten i området. Den allmänna meningen bland de inblandade tycks emellertid vara att brottsligheten minskat påtagligt och att trivseln ökat. Detta sägs i sin tur ha lett till att området inte längre är det problemområde det en gång var.

Diskussion

Exemplet visar att det är fullt möjligt att bedriva grannsamverkan i hyreshusområden. Genom att engagera de boende skulle man alltså kunna uppnå brottspreventiva vinster, såväl i termer av förebyggda brott och ökad trygghet som i ekonomiska besparingar. Brottsförebyggande arbete i form av grannsamverkan skulle också kunna användas för att mobilisera invånarna i storstädernas socialt mest utsatta ytterområden. Aktiva medborgare som arbetar för att öka tryggheten och trivseln kan vara ett viktigt inslag i värnandet om särskilt missgynnade områden.

Källa: SOU 1998:90 Steget före – Nedslag i det lokala brottsförebyggande arbetet. Stockholm: Kommittén för brottsförebyggande arbete.

Samordnad bevakning

Kommundel Norr i Lund består till stor del av flerfamiljshus från miljonprogrammets tid. Där finns också såväl offentliga byggnader som kontor. Under början av 1990-talet fick man allt större problem med inbrott och skadegörelse. Erfarenheter från sporadiska försök med förstärkt bevakning nattetid av kommunägda fastigheter inspirerade till ett mer omfattande projekt. Den efter hand permanentade verksamheten går i korthet ut på att lokala intressenter samordnar sina behov och resurser vad gäller övervakning.

Problem

Under en följd av år hade kommundelen återkommande problem med skadegörelse och inbrott. Många brott begicks under sommaren, när skollediga tonåringar drev runt utan att ha något att göra. Som en del i den plan som gjordes upp för att få bukt med problemet, ville man åstadkomma en systematisk nattlig övervakning som skulle komma alla i kommundelen till godo. Kommunfelsförvaltningen var drivande och samarbetet med närpolisen intimt. Bland övriga involverade märktes kommunala och privata fastighetsbolag, näringsidkare, bostadsrättsföreningar och villaföreningar.

Åtgärd

De inledande kontakterna knöts genom möten som kommundelsförvaltningen bjöd in till. Resultatet blev att ett tiotal intressenter gick samman om en gemensam upphandling av bevakningstjänster från ett vaktbolag. I kraven ingick att alla deltagande skulle få sina objekt tillsedda vid minst ett tillfälle sex nätter i veckan, att väktarna skulle ha hund och röra sig till fots eller per cykel och att så få väktare som möjligt skulle utföra arbetet. Stor vikt lades vid att väktarna skulle få god lokalkännedom, vara socialt engagerade och uppfattas som ett naturligt inslag i området. De deltagande parterna betalade i proportion till hur mycket bevakning de fick. Kommundelsförvaltningen stod för drygt hälften av kostnaden, och övriga deltagare för resten.

Resultat

Redovisningen av resultaten bygger på de inblandades egna bedömningar och erfarenheter år 1998. Den samordnade bevakningen anses ge bättre effekt än tidigare punktvisa insatser som genomförts av olika bevakningsföretag. Dessutom blev det fler lokala aktörer som använde sig av bevakning än tidigare; exempelvis började man även se till bilparkeringar i villaområdena. En annan positiv följd uppges vara att kunskapen om vad som händer i området ökade. Väktarna gav såväl de deltagande intressenterna som närpolisen löpande rapporter. Några bevis i vetenskaplig mening på att verksamheten har gett brottsförebyggande effekter finns inte. Däremot finns det tecken på att åtgärden är framgångsrik. Då den samordnade bevakningen inleddes sjönk till exempel antalet bostadsinbrott i området kraftigt, för att därefter ha stabiliserats på en lägre nivå. Däremot har man inte kunnat stå emot de vågor av klotter som tidvis svept genom Lund.

Diskussion

Samordnad bevakning är en enkel brottsförebyggande åtgärd som kan användas i olika sammanhang. För att bara nämna ett exempel har metoden med framgång använts i ett industri- och kontorsområde utanför Stockholm och i industriområden i Nederländerna. En fördel

med systemet är att kostnaderna hållits nere. Samordnad bevakning är vanligtvis ett alternativ till enskilt upphandlad och genomförd bevakning, och därmed kan metoden innebära att kostnaderna för bevakning reduceras. I de fall metoden är framgångsrik är det alltså fråga om att öka den brottsförebyggande effekten genom att ersätta ett dyrt system med ett billigare. Att anlita bevakningsföretag är en vanlig metod som givetvis måste övervägas noga. Innan man väljer att satsa på bevakning kan det vara lämpligt att undersöka möjligheterna att använda metoder som inte bygger på ökad formell kontroll, till exempel fysiska och miljömässiga förbättringar.

Källa: SOU 1998:90 Steget före – Nedslag i det lokala brottsförebyggande arbetet. Stockholm: Kommittén för brottsförebyggande arbete.

Sektionering av förrådsutrymmen

År 1998 anmäldes cirka 27 000 inbrottsstöld i källare och på vindar, främst i flerfamiljshus. Med tanke på att mörkertalet förmodligen är stort måste man beteckna dessa brott som ett betydande problem för många människor. Följande exempel visar hur man med en relativt enkel teknisk lösning kan förebygga förrådsinbrott.

Problem

I stockholmsförorten Fisksätra har ett omfattande brottsförebyggande projekt genomförts som också utvärderats vetenskapligt. Bland annat hade man i ett hyreshusområde under lång tid stora problem med inbrott i husens källarförråd. Fastighetsbolaget och hyresgästföreningen beslöt att gemensamt försöka finna en lösning. Orsaken till problemet befanns vara att källarutrymmena i områdets fastigheter hängde samman i ett stort system av källargångar. En obehörig som lyckats ta sig in där kunde alltså med lätthet nå alla förrådsutrymmen.

Åtgärd

Motåtgärden blev att genom ombyggnad avskilja olika sektioner med förrådsutrymmen från varandra. På detta sätt blev det fler låsta utrym-

men med färre förråd i varje. I samband med ombyggnaden byttes också hela läs- och nyckelsystemet ut. Det är alltså helt och hållet fråga om situationell brottsprevention.

Resultat

Till skillnad från de flesta brottsförebyggande projekt i Sverige har denna åtgärd utvärderats vetenskapligt. För det första minskade antalet förrådsinbrott med 61 procent under observationstiden. Antalet anmälda inbrott av detta slag i kommunen som helhet minskade under motsvarande period med blott 9 procent. En förändring av det här slaget bör emellertid ses i ljuset av sedvanliga upp- och nedgångar i brottsnivån och av eventuella omfördelningseffekter, såväl inom området som gentemot intilliggande bostadsområden. Analyser som tar hänsyn till dessa omständigheter visar att förrådsinbrotten i hela bostadsområdet med säkerhet gick ner med 36 procent som en direkt följd av åtgärden. Antalet förrådsinbrott minskade omedelbart då sektioneringen genomfördes, för att sedan stabiliseras på en betydligt lägre nivå än tidigare. Effekten av åtgärden är alltså av allt att döma permanent.

Diskussion

Flera lärdomar kan dras av detta projekt. För det första går det bevisligen att minska brottsligheten genom att laborera med utformningen av den fysiska miljön. För det andra går det att göra detta utan att brottsligheten helt omfördelas till andra platser. För det tredje kan effekterna mycket väl vara bestående. För det fjärde behöver inte effektiva situationella brottsförebyggande åtgärder medföra etiska avigsidor. Dessa resultat är av stor betydelse. Inbrott och stölder i källare och vindar är vanliga brott och behovet av att förebygga dem med situationella metoder är stort. En ombyggnad av det här slaget är förhållandevis kostsam när den genomförs. Men det handlar om en engångskostnad som kan slås ut på många år. Därför kan en sådan åtgärd vara ekonomiskt lönsam för fastighetsbolag.

Källa: Ringman, K. (1997). Brottsförebyggande åtgärder i en förort – teori och praktik. Rapport 1997:1. Stockholm: Kriminologiska Institutionen, Stockholms Universitet.

Fokus på brottsoffer

Bostadsinbrott har en tendens att drabba samma hushåll gång på gång. I England har man uppmärksammat problemet med upprepad viktimisering, och ägnat åtgärder direkt åt brottsoffer.

Problem

I ett försök i den engelska staden Huddersfield tog polisen fasta på problemet med upprepad utsatthet för brott. Tanken var att arbeta med olika former av inbrott, men i huvudsak koncentrerade man sig på bostadsinbrott. Polisens åtgärder anpassades till hur många gånger de drabbade hushållen tidigare blivit utsatta för inbrott.

Åtgärd

Ett åtgärds paket delades symboliskt in i guld, silver och brons. Brons gällde hushåll som för första gången råkade ut för inbrott, silver gällde dem som tidigare haft ett inbrott och guld förbehölls dem som drabbats två eller fler gånger. Brons innebar att brottsförebyggande information sändes till det drabbade hushållet. Silver inkluderade även ett besök av en polis med brottsförebyggande funktion. Förutom övriga insatser innebar guld att ett så kallat tyst larm installerades i bostaden. Med tyst menas att larmet är kopplat till polisen utan att ge något ljud ifrån sig på platsen, vilket ökar sannolikheten för att gärningsmannen ska kunna gripas. Vid sidan om guld-, silver- och bronsinsatserna utökade polisen patrulleringen i områden som varit speciellt drabbade. I vissa fall kontaktades även hushållen intill när ett bostadsinbrott begåtts.

Resultat

Försöket har utvärderats vetenskapligt. Man kan konstatera att genomförandet var långt ifrån problemfritt. Paketet med åtgärder och sättet att arbeta med det förändrades en del innan det fick den ovan beskrivna utformningen. Problem i samband med uppläggningsen gjorde förväntningarna på resultaten blygsamma. En analys av polisens brottsdata visade emellertid att utvecklingen i Huddersfield var betydligt

gynnsammare än i andra jämförbara områden i polisdistriktet. Av allt att döma reducerades antalet bostadsinbrott som en följd av åtgärderna. Man fann inga tecken på att brotten skulle ha omfördelats till andra områden. Däremot har det inte undersökts om insatserna gav positiva spridningseffekter till andra områden eller andra former av brott, eller i form av upplevd trygghet. Att erbjuda tyst larm till hushåll som upprepade gånger utsatts för inbrott visade sig vara ett utmärkt sätt att använda detta hjälpmedel. Larm hos brottsoffer ledde till att betydligt fler förövare greps än i fall där larm installerats av andra orsaker.

Diskussion

Det finns alltså flera omständigheter som pekar i riktning mot att försöket var framgångsrikt. Det unika med åtgärds paketet är att brott förebyggdes genom att insatserna tog sikte på brottsoffer. Eftersom brottsoffer ofta utsätts flera gånger kan åtgärder paradoxalt nog med fördel fokusera på hushåll, personer eller objekt som redan drabbats. De konkreta åtgärderna, som i detta fall i huvudsak var situationella, kan varieras efter behov och resurser. Det föreligger inga uppgifter om huruvida insatserna – vid sidan om att ge brottsförebyggande effekter – även var ekonomiskt försvarbara. Det faktum att ansträngningarna fokuseras till en särskilt utsatt grupp kan dock mycket väl vara positivt även ur ekonomisk synvinkel. I allt arbete med brottsoffer är det viktigt att visa hänsyn och respekt för de drabbade. Väl utfört kan brottsoffer dock uppleva att förebyggande insatser av det här slaget är någonting positivt.

Källa: Anderson, D. och Pease, K. (1997) *Biting back: Preventing repeat burglary and car crime in Huddersfield*. I: Clarke, R., red. *Situational crime prevention – successful case studies*. New York: Harrow and Heston Publishers.

kapitel 3.

Centrumkärnor

En icke obetydlig del av alla våldsbrott begås på gator, torg och i anslutning till krogar och allmänna kommunikationer, framför allt på kvällar och nätter. Hur stor del är dock svårt att säga.

Totalt polisanmälades år 1998 drygt 58 000 fall av misshandel. Man bör ha i minnet att mörkertalet av allt att döma är stort för dessa brott. Offerundersökningar talar om runt en halv miljon våldshändelser per år, varav ungefär hälften orsakat någon form av kroppsskada eller synliga märken. Många fall av exempelvis misshandel eller olaga hot som förekommer i centrumkärnor kommer således aldrig till polisens kännedom.

En stor andel av de kända förövarna, cirka 80 procent, är alkoholpåverkade när de begår våldsbrotten. Det finns ett nära samband mellan nivån på alkoholkonsumtionen i samhället och våldsnivån. En viktig förändring i detta sammanhang är att en allt större andel av alkoholkonsumtionen sker i krogmiljö. Över huvud taget har restaurang- och nöjessektorn expanderat kraftigt under senare år. Från att för inte så länge sedan ha utgjort en obetydlig andel konsumeras i dag ungefär en femtedel av all registrerad alkohol på lokal. Studier visar också att en stor del av ökningen av våldsbrottsligheten kan hänföras till krogmiljön.

Bakgrunden till våldsbrotten i centrumkärnor under kvällar och nätter är ofta att personer, inte sällan påverkade av alkohol och med delvis olika bakgrund, sammanstrålar på förhållandevis små ytor. Dessa omständigheter är en grogrund för vad som brukar kallas social friktion, det vill säga i princip att folk blir osams. Konflikterna leder ibland till hot om våld eller våld. På dessa platser och tider begås också andra brott, till exempel skadegörelse.

Brottsligheten i centrumkärnor bidrar till att öka otryggheten i samhället. I vissa undersökningar har det till exempel visat sig att närmare en tredjedel av den vuxna befolkningen av rädsla för våldsbrott undviker att gå ut efter mörkrets inbrott. Många vågar heller inte använda allmänna kommunikationer kvälls- och nattetid.

Hur stora problemen är på det här området hänger delvis samman med urbaniseringsgraden, det vill säga problemen är mer omfattande på större orter än på små. Icke desto mindre förekommer det en hel del bråk, våldshandlingar och hot även på offentliga platser i mindre

samhällen. Flera av de exempel på brottsförebyggande som presenteras har hämtats från storstäder. Förhoppningsvis kan de även ge upp-
slag till åtgärder i mindre städer och samhällen.

Ordning på ordningsvakter

En del av arbetet med att upprätthålla ordning och motverka våldshandlingar utförs av ordningsvakter, som efter särskild utbildning förordnas av polisen. Ordningsvakter tjänstgör i diverse offentliga miljöer, bland annat i kroglivet. Systemet regleras av en särskild lag och av föreskrifter från Rikspolisstyrelsen. Föreskrifterna är relativt detaljerade, och bland annat är tanken att polisen ska utöva tillsyn och samarbeta nära med vakterna. Erfarenheterna säger dock att ordningsvakternas utbildning och det löpande samarbetet med polisen alltför ofta är otillfredsställande. Sådan var också situationen i Helsingborg vid mitten av 1990-talet. Beskrivningen av följande åtgärd bygger på läget år 1997, som i vissa avseenden har förändrats sedan dess.

Problem

I de centrala delarna av Helsingborg tjänstgjorde vid den här tiden mellan 30 och 50 ordningsvakter en vanlig fredags- eller lördagskväll. Vakterna arbetade bland annat på terminalen Knutpunkten, på färjorna och på restauranger och nöjesställen. Närpoliserna konstaterade att kontakterna med de sammanlagt cirka 120 ordningsvakterna i området var outvecklade, och att en del av vakterna inte genomgått någon vidareutbildning. Inte heller fanns fungerande rutiner för att se till att vakterna hade ändamålsenlig klädsel eller att de anmälde sig till polisen vid tjänstgöringspassens början. En annan iakttagelse var att ordningsvakterna ansåg sig förbisedda av polisen. Läget tillspetsades något av att två ryktbara MC-gäng, med internationella förgreningar, fanns i området sedan början 1990-talet. Situationen gjorde att de som arbetade med att upprätthålla allmän ordning måste agera konsekvent.

Åtgärd

Mot denna bakgrund började polisen vidta åtgärder. En första åtgärd var att skaffa en särskild mobiltelefon som ordningsvakterna kunde ringa till. Numret till telefonen spreds bland vakterna och telefonen bars alltid av någon polis med kunskap om frågor som berör ordningsvakternas arbetsuppgifter. På detta sätt kunde vakterna snabbt och enkelt upprätta direktkontakt med polisen och få råd och besked i olika ärenden.

Därefter gick polisen vidare med att utforma och genomföra ett åtgärdsprogram. Utbildningen av ordningsvakterna utvecklades och en årlig vidareutbildning gjordes till ett krav för att de skulle få förlängt förordnande. Efter samråd med vakter och restaurangägare bestämdes att de vakter som inte bar uniform skulle ha gul skjorta, mörka långbyxor samt tröja eller jacka med texten *Ordningsvakt*. På detta sätt kan såväl poliser som allmänhet lätt se vem som är förordnad vakt. Vidare utvecklades en rutin för att se till att alla ordningsvakter anmälde sig till polisen vid arbetspassens början. Inom en timme efter passets början var vakterna tvungna att meddela till polisens kommunikationscentral vilka som var i tjänst. Den som tjänstgjorde utan att ha anmält sig fick en varning.

Ordningsvakter blir ofta inblandade i och vittnen till händelser som kan bli föremål för åtgärder av polis och åklagare. Eftersom handläggningstiderna många gånger är långa är det bra med ett minnesstöd. Därför uppmanades alla vakter att föra dagbok och notera händelser som till exempel kunde leda till att de kallades som vittnen. För att förbättra samarbetet med krögarna, många vakters uppdragsgivare, inbjöds dessa återkommande till överläggningar i polishuset. Bland annat resulterade samarbetet i att vakterna, som tidvis fått rycka in på andra arbetsuppgifter, fick koncentrera sig på ordningsfrågor.

Resultat

Denna brottsförebyggande satsning har inte utvärderats vetenskapligt. Beskrivningen av resultatet bygger på bedömningar av personer som varit inblandade i verksamheten. Ett resultat blev att satsningen på förbättrad utbildning, inklusive obligatorisk vidareutbildning, ledde till

att samtliga förordnade vakter hade färsk utbildning. Beträffande nyrekryteringen till vaktkadern noterades också positiva tecken i form av stort intresse, fler kvinnor samt vakter med invandrarbakgrund. Kravet på att ordningsvakterna måste anmäla sig till polisen vid arbetspassens början innebar att kommunikationerna mellan de båda yrkesgrupperna förbättrades. Även den enhetliga klädseln sägs ha underlättat kontaktarna. Över huvud taget lyftes det förbättrade samarbetet fram av såväl polisen som ordningsvakterna. Vakterna menade att deras arbete fått högre status och att de fått bättre stöd av polisen. Polisen påtalade både brottsförebyggande aspekter och att brottsbekämpningen blev mer effektiv, bland annat genom att ordningsvakterna i högre grad reagerade mot annan brottslighet, till exempel innehav av narkotika.

Diskussion

Ordningsvaktens roll i arbetet med att upprätthålla ordning är ett omdebatterat ämne, som bland annat knyter an till diskussionen om det privata respektive offentliga ansvaret. Åtgärderna i Helsingborg är ett exempel på hur samarbetet mellan polis och ordningsvakter kan bli konstruktivt. Det är värt att notera att en så enkel sak som att ha en särskild mobiltelefon för direkta kontakter mellan vakter och polis, kan innebära att samarbetet dem emellan utvecklas – vilket i sin tur kan ha brottsförebyggande betydelse. Kommunens alkoholhandläggare är ytterligare en part som skulle kunna involveras i den här typen av samarbete. Om det lokala brottsförebyggande rådet, eller motsvarande organisation, får funktionen som remissinstans i den kommunala alkoholhanteringen ökar förutsättningarna ytterligare för detta. Över huvud taget kan en mer genomtänkt och sammanhållen strategi för att minska utrymmet för våld och ordningsstörningar i förlängningen ge brottsförebyggande effekter. Den beskrivna lösningen är förenad med kostnader, bland annat för att polisen satsar arbetstid.

Källa: Rikspolisstyrelsen (1997). Samarbete mellan ordningsvakter och polis. Sammanfattning av synpunkter framförda vid sex hearingar med ordningsvakter och poliser i september 1996 och februari 1997. Stockholm: Rikspolisstyrelsen, Arbetsgruppen mot våld.

Krogsamarbete

Problem och åtgärd

I den australiska turiststaden Surfers Paradise hade man omfattande alkoholrelaterade problem i ett område med många krogar och nattklubbar, exempelvis våld, ordningsstörningar och skadegörelse. För att lösa dessa problem bildades ett lokalt forum, sammansatt av krögare, andra näringsidkare och myndighetsrepresentanter. Inom samman slutningen utarbetades en aktionsplan. Bland annat granskades situationen och säkerheten på etablissemang som hade tillstånd att servera alkohol. Uppgifterna användes för att sätta upp mål och för att utvärdera de kommande insatserna. Vidare sammanställdes en *Code of Practice* – en gemensam alkoholstrategi. På detta sätt begränsades inslag som stimulerar överdriven alkoholkonsumtion, till exempel så kallad *happy hour* och oproportionerligt låga priser på särskilt stora och alkoholstarka drinkar. Dessutom införde myndigheterna förstärkta tillsynsrutiner med speciell tonvikt på förebyggande insatser. Bland annat gav man bar- och nattklubsägare tydliga anvisningar om reglerna kring alkoholservice och vikten av att dessa efterlevs, exempelvis att hålla på åldersgränserna.

Resultat och diskussion

Effekterna av åtgärdsprogrammet utvärderades vetenskapligt. Systematiska observationsstudier visade att personalen på nöjesetablissemangen förändrade sitt handlande, till exempel genom att bli mer restriktiva med att servera överförskade gäster. Alkoholkonsumtionen, speciellt det riktigt tunga drickandet, reducerades. Dessutom minskade antalet våldsamma incidenter påtagligt, såväl inne på krogarna som ute på gatorna i området.

Den här typen av insatser behöver inte ge långsiktiga negativa effekter på den ekonomiska lönsamheten. Trygga kunder utgör en god grund för sunda affärer, även inom krogvärlden. Riskerna för snedvridande konkurrens försvinner också om alla aktörer i ett lokalområde vidtar samma åtgärder.

Källa: Grabosky, P. och James, M., red. (1995). The promise of crime prevention – leading crime prevention programs. Canberra: Australian Institute of Criminology.

Förbättrad gatubelysning

En typ av åtgärder som ofta nämns i samband med situationellt brottsförebyggande är förbättrad belysning. Dåligt upplysta platser i tätbebyggda områden inger ofta olust, de utstrålar övergivenhet och blir lätt tummelplatser för ljusskygg verksamhet, vilket i sin tur för med sig att de undviks av många. Själva mörkret kan alltså vara en grogrund för såväl allmän otrygghet som kriminalitet av olika slag. Genom utvärderingsresultat vet vi att det i vissa fall går att förändra situationen genom att ordna med bättre belysning.

Problem och åtgärd

Ett åtgärdsprogram för att förbättra gatubelysningen genomfördes i slutet av 1980-talet i tre problemtyngda stadsdelar i London. I dessa områden ombads polisen att ange gator där belysningen var dålig och risken att råka ut för brott stor. Den brottsförebyggande insatsen bestod helt enkelt i att de utpekade gatorna försågs med modern och effektiv belysning.

Resultat

En vetenskaplig utvärdering visade att situationen förbättrades väsentligt i alla tre områdena. Antalet rapporterade fall av biltillgrepp, stölder från bilar och misshandel minskade påtagligt, så även rädslan både bland män och kvinnor för att bli utsatt för brott. Sex veckor efter det att åtgärden sattes in var det i genomsnitt 50 procent mer personer på gatorna, och ökningen innefattade såväl män som kvinnor. Att fler personer rör sig i ett område är ett tecken på att det blivit mer attraktivt, vilket i sin tur innebär att den informella kontrollen stärks. Bilden av en positiv utveckling styrktes också av en specialundersökning som riktades till de boende i ett av försöksområdena. Det visade sig att problemen med oordning av olika slag hade minskat radikalt, och att

förbättringen höll i sig vid studier ett år efter det att belysningen förbättrats.

Diskussion

Som exemplet ovan visar kan brott och otrygghet förebyggas genom förbättringar av utomhusbelysningen på allmänna platser. Mycket är vunnet om detta faktum ägnas uppmärksamhet redan när nya områden projekteras. En viktig aspekt är också att det inte bara är fråga om att installera mer och starkare belysning. Många gånger handlar det i stället om att placera belysningen mer strategiskt. Den tekniska utvecklingen innebär dessutom att starkare belysning inte behöver leda till ökad åtgång av energi. Jämfört med äldre typer är moderna lampor betydligt energisnålare. Förbättrad ljussättning kan också vara försvarbar av andra ekonomiska skäl, exempelvis genom att ge positiva effekter på möjligheterna att bedriva affärsverksamhet i ett område. Det presenterade exemplet är hämtat från en centrummiljö. Men förändrad ljussättning är också en användbar metod på andra platser, till exempel i tunnlar och längs gångvägar utanför tätbebyggt område.

I sammanhanget bör dock också påpekas att flera utvärderade belysningsprojekt inte skapat påvisbara brottsförebyggande eller trygghetshöjande effekter. Liksom andra preventiva metoder måste förbättringar av belysningen bygga på en analys av problemsituationen. Förbättrad belysning är alltså inte någon patentlösning som i alla situationer är brottsförebyggande.

Källa: Grabosky, P. och James, M. (1995). *The promise of crime prevention – leading crime prevention programs*. Canberra: Australian Institute of Criminology.

Vårdar i tunnelbanan

Problem

I tider av hög arbetslöshet har den yngre befolkningen svårt att komma in på den ordinarie arbetsmarknaden. Särskilt drabbade är ungdomar med utländsk bakgrund. Ungdomar som inte har någon meningsfull uppgift i samhället och som upplever utanförskap löper i förlängningen risk att hamna i kriminalitet. En stor del av ungdomsbrottsligheten äger rum på allmänna kommunikationsmedel. Ett exempel är de våldsbrott och den skadegörelse som begås i Stockholms tunnelbana. En del resenärer upplever miljön som otrygg. Den omfattande skadegörelsen har också medfört stora kostnader, cirka 70 miljoner kronor årligen, för Storstockholms lokaltrafik (SL).

Åtgärd

Lugna Gatans så kallade Vårdprojekt syftar till att motverka våld, skadegörelse och andra problem i Stockholms tunnelbana. Projektet innebär att tidigare arbetslösa ungdomar i åldern 20–25 år får utbildning och anställs på heltid, dels för att patrullera i tunnelbanan på helgnätter, dels för dagverksamhet bland andra ungdomar. Patrulleringen i tunnelbanan har utvärderats vetenskapligt. Denna beskrivning bygger på de förutsättningar som förelåg vid tiden för utvärderingen. Syftet med patrulleringen är således att motverka brott, hotfulla situationer och skadegörelse i tunnelbanan, framför allt där ungdomar är inblandade. För att uppnå detta ska vårdarna bland annat ingripa och tillrättvisa i situationer som är eller riskerar att utvecklas till brottsituationer. Dessutom ska de skapa kontakt, ge service och vid behov tillkalla hjälp från framför allt polisen. Genom att vårdarna är unga och även dagtid arbetar med ungdomar ska de kunna fungera som positiva förebilder för de ungdomar de möter i tunnelbanan.

Cirka 80 ungdomar, flertalet med invandrabakgrund, rekryterades som vårdar under år 1995. Vid sidan om arbetslöshet var det ett krav att de inte nyligen figurerat i kriminella sammanhang. För att kunna fullgöra sitt uppdrag fick vårdarna inledningsvis genomgå en tre

veckor lång grundutbildning. Fryshuset, polisen och Storstockholms Lokaltrafik (SL) ansvarade för var sin del av utbildningen, som bland annat berörde service, sjukvård, konflikthantering, bevakningsjuridik, ordningslagen och tunnelbanefrågor. Det faktum att många värdar har invandrarbakgrund och att de tillsammans behärskar många språk underlättar kontakterna med ungdomar av olika nationalitet.

Som gemensamt kännetecken bär samtliga värdar gula jackor. Patrulleringen bedrivs fredags- och lördagsnätter, oftast mellan klockan 20.00 och 04.00. Vid behov patrullerar man även på vardagsnätter. Varje pass inleds med ett möte i värdarnas lokal. Därefter påbörjas själva patrulleringen som genomförs i grupper om fyra värdar. Varje grupp ansvarar för en tunnelbanesträcka, som vanligtvis omfattar tre till fyra stationer. Valet av bevakningsområde styrs av en analys av problemsituationen, och är ett resultat av en överenskommelse mellan värdarna och SL. Under patrulleringen upprätthåller varje grupp, per kommunikationsradio eller telefon, regelbunden kontakt med en centralt placerad ledningsgrupp. Arbetspassen avslutas med att grupperna gör en avrapportering till ledningsgruppen. Såväl i samband med patrulleringen som i det arbete som värdarna bedriver under dagtid är samarbetet med polisen en av hörnpelarna.

Resultat

I den vetenskapliga utvärderingen av värdarnas arbete i tunnelbanan studerades bland annat situationen under de tidpunkter då verksamheten bedrevs, med motsvarande tider föregående säsong.

För det första visade SL:s interna rapportering att brotten på de stationer och under de tider som patrullering bedrivits minskat med cirka 46 procent, jämfört med motsvarande tider säsongen innan. Den mest betydande minskningen gällde våldsbrott. Dessutom minskade antalet rapporterade brott på övriga stationer med cirka 29 procent, vilket kan vara ett tecken på att verksamheten genererat positiva spridningseffekter till stationer som inte patrullerats. Enligt samma datakälla gick antalet brott på själva tunnelbanetågen, under de tider som verksamheten pågick, ner med hela 64 procent, jämfört med motsvarande tider föregående säsong. I detta fall gällde emellertid minskningen till

stor del förstörda fönster, vilket torde bero på tekniska förbättringar och inte på patrulleringen.

För det andra minskade antalet tillfällen då SL tillkallade polis till de stationer och på de tider som värdarna arbetade med 38 procent, jämfört med motsvarande tider året innan. På övriga stationer var minskningen 10 procent.

För det tredje visade en analys av antalet polisanmälda brott att anmälningarna på stationer som patrullerats gått ner med 32 procent, i jämförelse med samma tider året innan. På stationer som inte bevakades på detta sätt var minskningen ännu något större, 34 procent, vilket kan återspegla en positiv spridningseffekt eller förklaras av att något annat än värdarnas arbete låg bakom minskningen. Även här var det främst fråga om en minskning av våldsbrottsligheten. Då det gäller antalet anmälda brott på tunnelbanetågen minskade dessa med hela 62 procent, och då handlade det huvudsakligen om stöldbrott.

Vid sidan om brottsdata studerades även inställningen bland SL:s personal i tunnelbanan och bland resenärer. En enkätundersökning visade att SL-personalen tycker att värdarna hade en positiv effekt på brottsligheten i tunnelbanan och på arbetsmiljön. Det finns också tecken på att större erfarenhet av värdarnas arbete ger en mer positiv inställning till deras insatser. Enligt en intervjuundersökning menar resenärerna att patrulleringen gör tunnelbanan till en mindre farlig och mer trygg plats. Möjligheterna att dra säkra slutsatser av dessa två delstudier begränsas av att antalet tillfrågade personer var litet.

Diskussion

Det finns flera osäkerhetsmoment i utvärderingen som inskränker möjligheterna att dra säkra slutsatser. Bland annat vägs inte det minskade antalet incidenter mot allmänna lokala brottstrender. Det kan till exempel vara fråga om en minskning från en avvikande hög nivå som inte i första hand hänger samman med värdarnas brottsförebyggande insatser. Inte heller har det gjorts någon systematisk analys av andra faktorer som kan ha orsakat förändringarna, till exempel ändringar i trafikströmmen eller effekter av andra brottsförebyggande insatser. Huvudintrycket är dock att värdarna sannolikt har bidragit till minsk-

ningarna av antalet rapporterade brott. Dessutom tycks värdarnas arbete ha haft positiva effekter på tryggheten bland såväl personalen i tunnelbanan som resenärerna. Att insatserna är genomgripande, regelbundna och väl avgränsade har säkert bidragit till framgången. En positiv effekt av verksamheten är också att de ungdomar som fungerar som värdar, lämnat en situation som arbetslösa för att under perioden yrkesmässigt ägna sig åt socialt viktiga uppgifter. Den beskrivna verksamheten är givetvis mycket kostsam, eftersom ungdomarna både anställs och utbildas. Detta ska dock vägas mot de stora mänskliga och ekonomiska vinster som kan uppnås. Kostnaderna för att åtgärda skadegörelse är exempelvis mycket höga.

Eftersom verksamheten bygger på en form av patrullering aktualiseras också en rad etiska aspekter, exempelvis var gränsen för det offentliga ansvaret går och risker för att värdarna råkar illa ut eller agerar felaktigt. Givetvis måste det också ställas extra stora krav på alla former av patrulleringar som inte utförs av polisen. Patrullering är en metod som bör övervägas först när andra strategier inte är verkningsfulla. I detta fall var verksamheten väl förberedd och ungdomarna genomgick relativt omfattande utbildning. Det löpande samarbetet med polisen var också utvecklat, vilket minskar riskerna för att verksamheten bedrivs på ett olämpligt sätt.

Runt om i landet genomförs också så kallade vuxenvandringar där grupper av frivilliga i samverkan med polis, skola, socialtjänst m.fl. vandrar under framför allt helgkvällar på platser där ungdomar befinner sig. Syftet är att skapa trygghet och förebygga skadegörelse, våld, missbruk och annan kriminalitet. Detta uppnår de genom att finnas till hands, vara goda förebilder, vid behov sätta gränser och genom att samarbeta sinsemellan och med myndigheterna. Erfarenheterna säger att sådana verksamheter i regel bedrivs på ett ansvarsfullt sätt och inte är förknippade med framträdande negativa sidoeffekter.

Källa: Johnsson, M. (1996). Utvärdering av ett brottsförebyggande projekt i Stockholms tunnelbana – Lugna Gatans värdprojekt. Stockholm: Kriminologiska Institutionen, Stockholms Universitet.

kapitel 4.

Skolan

En stor del av alla brott begås av ungdomar som fortfarande går i skolan. Ungdomar i tonåren är exempelvis den mest brottsaktiva åldersgruppen. Pojkar begår dock betydligt fler brott än flickor. Flertalet av dem som i ungdomen begår ett eller flera brott blir förstås inte återfallsförbrytare. Men det är bland ungdomar de som sedermera hamnar i en kriminell livsstil rekryteras. Ju fler ungdomar som begår brott, och ju fler och allvarigare brott de begår, desto större blir rekryteringsunderlaget till de så kallade vanemässigt kriminella. Det är i och för sig bara en liten del av alla brott som anmäls som begås i skolan. Av allt att döma är dock mörkertalet stort. Det faktum att ungdomarna tillbringar en stor del av sin tillvaro i skolan och att dess uppgift är att lära och fostra för livet gör att skolan har en central roll då det gäller att förebygga brott.

Samlade resurser

Skolan ska vara en trygg plats. Samtidigt finns det på många skolor problem med otrygghet, mobbning, skadegörelse m.m. som i förlängningen kan öka risken för att elever rekryteras till kriminalitet. För skolor i områden med i övrigt hög problemnivå är riskerna särskilt framträdande. Följande exempel visar emellertid att det går att vända utvecklingen, trots mindre goda förutsättningar.

Problem

Rinkeby är en förort till Stockholm, byggd i början av 1970-talet. Av de cirka 14 500 invånarna är en stor andel, omkring 80 procent, av utländsk härkomst. Över 100 nationaliteter finns företrädda. Jämsides med den kulturella rikedomens brottas rinkebyborna med avsevärda problem. Arbetslösheten är hög och cirka hälften av den vuxna befolkningen uppstår socialbidrag. Utbildningsnivån är generellt sett låg och många har otillräckliga kunskaper i svenska språket. Den enda högstadieskolan i området är Rinkebyskolan, med cirka 400 elever. I slutet av 1980-talet hade skolan lågt anseende. Skolan var till stor del nerklottrad, inredningen och inventarierna utsatta för skadegörelse. Mobbning tillhörde vardagen och små grupper av elever ansågs ha kraftigt negativt inflytande på atmosfären i skolan. Eleverna kände sig otrygga, det rådde stor uppgivenhet bland personalen och halva skolans ledning sade upp sig.

Åtgärd

År 1989 inleddes ett omfattande arbete med att få ordning på skolan. Det var inte fråga om en enstaka åtgärd, utan om flera mer eller mindre sammanflätade. Inledningsvis utvecklades ett nära samarbete mellan rektorn och skolpersonalen. Dessutom bildades en Hem- och skolförening och ett elevråd. I ett tidigt skede bjöds samtliga föräldrar och elever in för att tillsammans med skolpersonalen diskutera hur situationen i skolan skulle kunna förbättras. Föräldrarnas önskemål var en hel, ren och lugn skola. Skolan hade inga resurser för att reparera och måla om skolan, men med hjälp från föräldrar, elever och pengar från

fastighetskontoret kunde önskemålen uppfyllas. Ansvaret för att fortsättningsvis hålla skolan i gott skick, till exempel fri från klotter och skadegörelse, fick eleverna själva ta. En åtgärd för att lära eleverna att ta ansvar var att varje elev i årskurs 7 under en dag fick arbeta som så kallad jourelev. I sysslorna ingick att hjälpa vaktmästaren, lokalvårdarna, bibliotekarien och matpersonalen, samt att se till att övriga elever skötte sig. I dag är samarbetet mellan skolan, eleverna och föräldrarna väl utvecklat. Skolan har en lokal styrelse där föräldrarna har majoritet. Dessutom är föräldrarna representerade i klassföräldragrupper. Eleverna har inflytande genom klassråd, elevråd och i den lokala styrelsen. Bland övriga förändringar kan följande nämnas:

■ Omfattande satsningar har gjorts på IT-området. I varje klassrum finns nätverksanslutna datorer med Internetuppkoppling. På skolans webbplats hälsas besökarna välkomna till Rinkebyskolan och de projekt som pågår. Dessutom har samtliga elever en egen adress för e-post. Det finns också särskilda datasalar som är öppna ett par timmar efter skoltid, där eleverna kan arbeta med sina läxor.

■ SO-lärarna på skolan utvecklade ett program som utgår från likheterna i ursprung och trosuppfattning mellan islam, judendom och kristendom. Genom att i diskussioner utgå från gemensamma religiösa och historiska grunder ville man överbygga främlingskap och stimulera förståelsen mellan personer och grupper med olika kulturell bakgrund. Verksamheten har gett upphov till stiftelsen Abrahams barn, och idéerna har fått spridning till andra delar av landet.

■ För att förebygga mobbing, våld och rasism finns ett omfattande och genomgripande handlingsprogram. Programmet innebär bland annat att konflikter följs upp och att ett flertal lärare fungerar som rastvakter. Varje klass har ett tydligt regelsystem och eleverna skriver under ett kontrakt där de lovar att inte mobba, slå eller kränka någon. Det finns också en individuell utvecklingsplan för varje elev som undertecknas av skola, elev och föräldrar.

I Rinkeby har man också haft som mål att samordna de resurser som olika kommunala förvaltningar riktar till barn i skolåldern – till exempel skol-, fritids-, kultur- och socialförvaltning. Med hjälp av förhandlingar och ett uttalat stöd från föräldrarna har flera verksamheter flyttat in på skolan. Som ett första steg flyttades den kommunala musikskolans verksamhet in. Utbudet förändrades också i enlighet med elevernas önskemål. På detta sätt kunde en dyr musikskola, som lockade få ungdomar, ersättas med en billigare och betydligt populärare verksamhet. På Rinkebyskolan etablerades också en kultur- och dansskola, som är öppen för elever från andra skolor. År 1998 var 1 000 av de totalt 1 600 eleverna i Rinkeby aktiva i kultur- och dansskolan. Till denna verksamhet söker sig även elever från andra områden än Rinkeby.

Tillsammans med socialförvaltningen inrättade man också ett så kallat skoldaghem på skolan. Syftet är att elever med omfattande problem ska kunna vara kvar i skolmiljön i stället för att de placeras på någon institution. Två speciallärare och två fritidsledare anställdes för att ta hand om de särskilt behövande eleverna. Som ett extra stöd till enheten, och till övriga elever, finns dessutom två kuratorer. Tanken har hela tiden varit att eleverna endast ska vara på skoldaghemmet under de lektioner då de varit särskilt oroliga. Genom att klasserna blivit lugnare skapades också en bättre inlärningsmiljö för övriga elever. Successivt har man kunnat minska antalet elever som är inskrivna på skoldaghemmet.

Även socialförvaltningens fältverksamhet flyttades till skolan. Tidigare fanns den i dyra lokaler utanför skolan och kontakterna med eleverna var bristfälliga. Efter förändringarna kommer assistenterna lättare i kontakt med ungdomar med olika problem. De har också startat flera verksamheter, till exempel tjejkafé och boxning, och då även fångat upp elever som tidigare inte varit aktiva.

Fritidsgårdens verksamhet bedömdes fungera mindre väl i Rinkeby. En första åtgärd blev att flytta verksamheten till lokaler i anslutning till skolan. En ekonomisk förening fick uppdraget att driva fritidsgården på villkor att de höll öppet 365 dagar om året mellan kl 16 och 24. Alla kvällar och även under skollov kan eleverna få läxhjälp av personal från skolan, lokala invandrarföreningar och andra frivilliga

organisationer. Stödet till eleverna är alltså omfattande, och mycket sker på frivillig grund.

Det har också tagits initiativ till aktiviteter för arbetslösa ungdomar mellan 18 och 24 år med påvisade problem, inklusive kriminalitet. Det började med att de, under förutsättning att lokalen hölls i gott skick, fick tillgång till skolans idrottshall vardagar kl 22–24. Efter hand har det startats ett gym, en miljöverksamhet, en motorverksamhet och en ungdomstidning. Projektet har finansierats med medel från EU.

Resultat

Förändringsarbetet i Rinkebyskolan har inte utvärderats vetenskapligt. Beskrivningen av resultaten bygger i stället i stor utsträckning på uppgifter från personer som varit delaktiga i arbetet, i huvudsak under år 1998.

Den nya ledningsstrukturen, med olika mekanismer för att göra såväl elever som deras föräldrar delaktiga, bedöms ha ökat och breddat dessa gruppers inflytande och ansvar för skolan. Elevrådet har vunnit ett pris för att skolans lokaler var så välskötta. Prispengarna har eleverna valt att använda till att servera gratis frukost till dem som inte äter frukost i hemmet. Detta gör att eleverna fungerar bättre under lektionerna, vilket i sin tur har bidragit till att skolan blivit lugnare.

Satsningen på att i skolan samordna resurser riktade till barn och ungdomar har gett flera positiva effekter. Den kommunala musikskolan har vitaliserats och en framgångsrik kultur- och dansskola har etablerats. Skoldaghemmet möjliggör att de elever som har särskilt stora problem kan gå kvar i skolan, samtidigt som andra elevers krav på arbetsro tillgodoses. Att fältassistenter flyttat in på skolan har gjort deras verksamhet både billigare och mer ändamålsenlig, och dessutom genererat flera nya aktiviteter. Den med skolan samordnade fritidsgården har skapat förutsättningar för att fånga upp eleverna efter skoltid, under helger och på lov.

Samstämmiga källor talar om att klimatet på skolan på ett markant sätt ändrats till det bättre. Utvecklingen innebär att tillvaron för eleverna har förbättrats även efter skoltid, något som är viktigt inte minst för de elever som har oroliga hemförhållanden. Arbetet med

arbetslösa äldre ungdomar i området har också burit frukt. En tredjedel av dem som var med från början har i dag fått fast fotfäste på arbetsmarknaden.

För att följa upp situationen genomförs en enkätundersökning i skolan i slutet av varje läslår. Både elever och föräldrar tillfrågas om sina erfarenheter. Resultaten har hittills varit övervägande positiva. Problemen med mobbning, våld och kränkande behandling har minskat och eleverna känner sig allt tryggare. Andra resultat av förbättringarna är att skolan fått stor och genomgående positiv uppmärksamhet i medierna, att många besöksgrupper kommer till skolan, att rektorn är en flitigt anlitad föreläsare och att Rinkebyskolan i olika sammanhang lyfts fram som en modell för skolor med problem. De särskilda satsningarna i Rinkebyskolan belönades med 1998 års European Crime Prevention Awards – ett pris för bästa europeiska brottsförebyggande projekt.

Diskussion

Förändringsarbetet har inte primärt motiverats utifrån ett brottsförebyggande perspektiv. Icke desto mindre har det av allt att döma haft brottsförebyggande effekter. Ett flertal studier visar till exempel att elever med svaga relationer till skolan också har en högre brottslighet. En lugnare skola ger direkta effekter i form av att skadegörelse, kränkande beteende, hot och våld minskar. Ett lugnare skolklimat gör dessutom att eleverna blir bättre rustade för framtiden, både kunskapsmässigt och socialt, vilket också kan ge långsiktiga brottspreventiva effekter. Särskild betydelse har förstas åtgärder av detta slag i områden med omfattande problem.

Källor: Brottsförebyggande rådet (1998). European Crime Prevention Awards 1998. De fem svenska bidragen. Stockholm: BRÅ. Lindström, P. (1992). Skolan i ett kriminologiskt perspektiv. Brottsförebyggande rådets tidskrift *Apropå*, 1992:5-6

Kamratstöd i skolan

Kamratstöd har blivit en vanlig metod för att komma till rätta med skolk, mobbning, skadegörelse och andra problem i skolan. Metoden utvecklades under första halvan av 1980-talet på initiativ av Hasselare rörelsen, i samarbete med bland annat Österholmsskolan.

Problem

Österholmsskolan är belägen i Skärholmen, som är en förort till Stockholm. Skolan har drygt 400 elever, varav tre fjärdedelar har invandrarbakgrund. Under många år tilltog problemen i skolan. En undersökning år 1981 visade att 50 procent av eleverna drack alkohol 4–6 gånger per månad. Var femte elev uppgav att den rökte hasch. Var tredje elev rökte och en fjärdedel snusade. Kriminaliteten bedömdes som hög och mobbning var vanligt förekommande. Flera ungdomar togs om hand på grund av drogmisbruk, varav några placerades på Hasselas behandlingskollektiv i Hälsingland.

Åtgärd

Vid den här tiden pågick ett utvecklingsarbete vid Hasselakollektivet. Man ville överföra sina erfarenheter från behandlingsarbetet till att gälla drogförebyggande insatser i skolor. Utifrån ungdomars berättelser utarbetades en modell som kom att kallas kamratstöd. Tanken var att unga kamratstödjare, som hade tagit ställning mot droger och kriminalitet, skulle finnas i skolan och bygga upp goda relationer med eleverna. De skulle fungera som en brygga mellan eleverna och vuxenvärlden. På detta sätt ville man påverka elevernas attityder och beteenden i rätt riktning, vilket i sin tur skulle förändra den sociala miljön i skolan. Inledningsvis koncentrerade man sig på högstadiet.

Österholmsskolan valdes ut som pilotskola, bland annat mot bakgrund av att det fanns särskilt mycket ungdomar i Skärholmen. Personal och skolläda, som tidigare försökt finna vägar att hjälpa eleverna, ställde sig positiva till ett samarbete. Kontakter togs med ungdomar i området som var beredda att utbilda sig till kamratstödjare. Åtta ungdomar i 20-årsåldern genomgick en veckas internatutbild-

ning inför sitt arbete som kamratstödjare. Genom arbetsförmedlingens försorg fick de arbetsmarknadsbidrag. Medel till utbildning och löner erhöles också från bland annat Allmänna arvsfonden. I början av år 1984 började de första kamratstödjarna på skolan. Lärare på skolan ställde upp som deras handledare.

I princip har kamratstödjarnas verksamhet i Österholmsskolan samma mål i dag som vid starten. Sedan starten år 1984 får samtliga högstadiel elever en femdagars ledarutbildning på Hasselakollektivet i Hälsingland. I korthet syftar kursen, den så kallade Hasselaskolan, till att eleverna ska bli bättre på att själva styra sina liv. I samverkan med skolan har kamratstödjarna tagit initiativ till flera aktiviteter under och efter skoldagen. Bland annat ordnas arrangemang under lunchraster, för att eleverna inte ska lockas att vistas i centrum. Som motprestation ger företagarföreningen i Skärholmens centrum årligen ekonomiskt bidrag till skolans elevkatalog.

Skolan har dessutom startat en idrottsförening för elever, föräldrar och personal, som fungerar som en motor för fritidsverksamheten i Skärholmen. Föreningen har i dag 600 medlemmar. Bland aktiviteterna finns olika bollspel samt dans, gymnastik, workout, biljard och flugfiske. Det finns också en skyttelokal som används av både elever och föräldrar. Idrottsföreningen har även köpt in ett hundratal slalomutrustningar som lånas ut, vilket kommer väl till pass under internatveckorna i Hassela. Många elever är engagerade i att sköta föreningens verksamhet. Det handlar om allt från att träna andra unga, till att valla och underhålla skidor. En del av föreningsavgiften ger man till Barncancerfonden. Dessutom har idrottsföreningen bidragit ekonomiskt till skolans konstgräsplan.

Det viktigaste målet är alltså att få bort skolket. Uteblir en elev ringer kamratstödjarna till hemmet. Vid behov hämtas också elever till skolan. Ett annat prioriterat område är att undvika den anpassade studiegången, så att inga elever ska behöva lämna sin klass. I första hand ger kamratstödjarna stöd i klassrummet. Om inte detta räcker anlitas speciallärare. Kamratstödjarna har även till uppgift att motivera eleverna att börja gymnasiet direkt efter grundskolan. Detta görs genom samtal med ungdomarna och deras föräldrar. Om någon inte

börjar gymnasiet kontaktas studievägledaren, som övertar motivationsarbetet. Kamratstödjarna är alltid i tjänst under festintensiva helger som Lucia och Valborg. En kamratstödjure som finner en elev eller före detta elev berusad, tar till exempel regelmässigt kontakt med den unges familj. Sedan kamratstödjarna infördes på skolan har man arbetat med att höja personalens beredskap att på ett tidigt stadium slå larm om olika former av missbruk. Bland annat har man givit kurser i ämnet. Kamratstödjarna försöker också påverka elever som inte längre går på skolan. Dessutom kontaktar de föräldrarna och talar om ungdomarnas droganvändning. Österholmsskolan har utvecklat en tradition i samband med niornas skolavslutning. Då arrangeras en resa med olika aktiviteter som varar över kvällen och natten. På detta sätt firas avslutningen utan alkohol och droger.

Vid sidan om de traditionella kamratstödjarna har skolan sedan tio år tillbaka även utbildat elevstödjure i årskurs åtta. Dessa röstas fram av sina klasskamrater och är, till skillnad från kamratstödjarna, inte anställda av skolan. Elevstödjurens uppgift är att arbeta för en god stämning i skolan och klasserna och att vara faddrar för dem som börjar årskurs sju. I Österholmsskolan finns det i dag cirka 40 elevstödjure som handleds av lärare och personal från Hasselas organisation.

Resultat

De mål för verksamheten som gäller själva införandet av ett system med kamratstödjure tycks alltså ha uppnåtts. Det handlar exempelvis om att alla elever ska gå den så kallade Hasselaskolan och att de ska lära sig idén med kamratstöd. Det gäller också att fler aktiviteter ska ordnas utanför lektionstid, att föräldrarna ska engageras och att kontakter ska upprätthållas med före detta elever. Det står nu inskrivet i verksamhetsplanen för Skärholmens stadsdel att alla högstadieskolor ska ha någon form av kamrat- eller elevstöd.

Kamratstödjarna på Österholmsskolan har genomfört många åtgärder som är inriktade på att förebygga problem av olika slag. Varken denna, eller andra verksamheter med kamratstödjure, har utvärderats vetenskapligt vad gäller effekter på skolk, mobbning, skadegörelse, alkohol- och droganvändning m.m. Resultatet av verksam-

heten får därför bedömas på andra sätt. Företrädare för Österholmskolan uppger att skolk och mobbning har blivit mindre vanligt, lika så skadegörelse. När problemen trots allt förekommer menar man att de kan åtgärdas snabbt i och med systemet med kamratstödjare. Man anser sig också ha kommit nära målet att alla elever ska ha ett fullständigt avgångsbetyg från grundskolan, bland annat tack vare kamratstödjarnas insatser. Med enstaka undantag har man också lyckats undvika att elever placeras i andra skolformer.

Resultatet av arbetet på skolan kan ses i ljuset av en omfattande enkätundersökning till elever i årskurs sju till nio i alla högstadieskolor i Stockholms kommun år 1998. Av undersökningen framgår att Österholmskolan ligger bra till vad gäller frågor som berör trygghet och trivsel. Eleverna i Skärholmen är i högre grad än andra elever nöjda med tillgången på vuxna i skolan som de kan känna tillit till och med sammanhållningen mellan eleverna. I jämförelse med flertalet andra områden är de också tryggare, mer nöjda med lärarnas förhållningssätt och situationen vad gäller ordning, arbetsro, mobbning, skadegörelse och klotter. Dessa uppgifter ska ses mot bakgrund av att skolan ligger i en förort som är förhållandevis ekonomiskt och socialt utsatt. Dessutom är det förstås många av de andra skolorna runt om i Stockholm som arbetar för att öka tryggheten och trivseln, bland annat genom att använda kamratstöd.

En undersökning från år 1998 av drogvänorna bland eleverna i årskurs nio i Stockholms kommun ger också en positiv bild av situationen i Österholmskolan. I Skärholmen är det färre elever som röker än i nästan alla andra områden i Stockholm. Konsumtionen av alkohol, såväl folköl och starköl som vin och sprit, är bland de lägsta i kommunen. Det är också färre elever som konsumerar stora mängder alkohol och som någon gång druckit så att de blivit berusade. Användningen av narkotika är bland den lägsta i Stockholms kommun. Den förhållandevis måttliga konsumtionen av alkohol kan hänga samman med att många av eleverna har rötter i kulturer där bruket av alkohol av tradition är begränsat.

Diskussion

Lärarna och den övriga skolpersonalen har många gånger svårt att på egen hand lösa de problem som förekommer i skolan. Ett ofta påtalat behov är därför att det behövs fler vuxna i skolan för att kunna motverka skolk, mobbning, skadegörelse m.m. Att anställa arbetslösa ungdomar med intresse för sociala frågor som kamratstödjare är ett sätt att komplettera den ordinarie skolpersonalens insatser. Kamratstödjare kan följa upp och arbeta nära elever som behöver särskilt stöd av olika slag. Deras uppgift att vara förebilder underlättas av att de i jämförelse med övrig skolpersonal är förhållandevis unga. Därför kan de fungera som en länk mellan eleverna och den så kallade vuxenvärlden. För kamratstödjarna kan uppdraget också innebära en utvecklande och viktig erfarenhet från arbetslivet. För att verksamheten ska fungera bra är det viktigt att lämpliga personer rekryteras till kamratstödjare och att de får bra handledning. Handledningen kan bestå av stöd från några särskilt utvalda bland skolpersonalen, i kombination med stöd från exempelvis Hassela. På senare år har det blivit allt vanligare att även införa något som kallas elevstödjare, vilket innebär att elever väljs ut för att fungera som kamratstödjare gentemot andra elever.

I huvudsak är detta ett arbetsätt som på sikt kan medföra förbättringar, såväl för situationen i skolan som för enskilda elever. I enskilda delar kan kamratstöd också ge snabba och synliga positiva resultat, om än sällan ekonomiska sådana. Svårigheten att avsätta medel för verksamheten uppfattas som ett problem.

Det finns också andra sätt att få in fler vuxna personer i skolan. Det förekommer till exempel att skolor engagerar pensionärer som extra stöd.

Källor: Hultgren, G. (1991). KIS, Kamratstöd i Stockholms skolor – en dokumentation. Stockholm: Stockholms skolförvaltning. Wedelin, A. Kamratstöd på Österholmskolan i Skärholmen. Stockholm: Skärholmens stadsdelsförvaltning.

Jobbmässa

Arbetslöshet är ett stort problem, inte minst för ungdomar i ekonomiskt, socialt och etniskt segregerade områden. Om möjligheterna att komma in på arbetsmarknaden anses små, kan det vara svårt att motivera ungdomar att slutföra sina gymnasiestudier. Ungdomar som hoppar av skolan löper större risk att hamna i kriminalitet än andra.

Problem

Inom ett polisdistrikt i Amsterdam ville man ta fasta på det faktum att unga socialt underprivilegerade lagbrytare står för en stor del av alla begångna brott. Analyser visade att många av ungdomarna hyste små förhoppningar om att komma in på arbetsmarknaden, vilket bidrog till att de inte ägnade kraft åt sin egen utbildning och åt att fullfölja sina studier. Sammantaget antogs detta försvaga deras motstånd mot att dras in i kriminella livsstilar.

Åtgärd

För att stimulera framför allt ungdomar med invandrabakgrund att satsa på skolarbetet och på detta sätt förbättra deras chanser på arbetsmarknaden tog polisen initiativ till en jobb- och utbildningsmässa. Mässan har därefter anordnats årligen i en grund- och gymnasieskola där så gott som alla av de över 1 000 eleverna är av utländsk härkomst. Arrangemanget riktar sig förutom till eleverna även till deras föräldrar. Utställarna på mässan är en lång rad företag från olika branscher. Första året engagerades 35 utställare, under senare år handlar det om över 55 företag. Företagen som väljs ut är sådana som har intresse av att anställa personer med invandrabakgrund och dessutom kan erbjuda praktikplatser med möjligheter till anställning. Företagen informerar om sina behov och vilka krav de ställer i samband med praktik och anställning.

Samtidigt som ungdomarna får insikt i hur små möjligheterna är att få ett arbete om man inte fullföljer sin utbildning, får de handfast och uppmuntrande vägledning om hur de kan förbättra sina chanser att lyckas på arbetsmarknaden. Ett annat inslag på mässorna är att

personer med liknande bakgrund som ungdomarna som lyckats i arbetslivet, ofta tidigare elever på skolan, framträder och berättar om sina erfarenheter. Dessa föreläsare och förebilder har bland annat påpekat vikten av att inte ge upp, utan verkligen utnyttja sina möjligheter att förbättra sin position i samhället. Även i detta fall handlar det om att stärka ungdomarnas självbild och ytterligare motivera till seriösa studier. Extra tyngd får mässorna av att de alltid invigs av någon politiker på hög nivå – till exempel socialministern, utbildningsministern eller vice premiärministern. Vid sidan om huvudarrangörerna polisen och skolan bidrar flera andra aktörer på olika sätt till att mässan kan genomföras, bland annat kommunstyrelsen, den lokala arbetsförmedlingen och handelskammaren.

Resultat

Det finns inga vetenskapliga belägg för att ungdomar genomfört skolgången och därefter fått jobb som ett direkt resultat av insatsen. Genom en enkätstudie bland företagen vet man dock att hundratals elever på detta sätt hämtar in information om möjligheterna att få praktik och anställning. Ett mycket stort antal elever söker jobb och majoriteten av dessa etablerar i en eller annan form vidare kontakt med företagen, till exempel i form av lärlingsarbete, interna utbildningsprogram eller anställning. Utställarna är entusiastiska och prisar arrangemanget. Det bör också framhållas att Nederländerna var inne i en lågkonjunktur under de första år som mässan hölls. Trots detta var intresset stort från företagets sida, och intresset har ökat efter hand. Mässan har också stort stöd bland lärarna och inte minst bland eleverna själva. Dessutom anses kontakten mellan eleverna, polisen, arbetsförmedlingen och andra inblandade ha förbättrats i och med den årliga mässan. Till saken hör att mässan fått stor uppmärksamhet i medierna och att rapporteringen genomgående varit positiv. Även om det saknas säkra bevis för att mässan förändrat något i sak är det svårt att inte se den som ett gott initiativ.

Diskussion

I detta fall är det polisen som tagit initiativ till och driver mässan. Det finns ingenting som hindrar att andra aktörer håller i taktpinnen, till exempel en kommun, en skola eller varför inte det lokala näringslivet. Andra förutsättningar kan däremot vara värda att kopiera. Framgången i Amsterdam hänger till exempel säkerligen samman med att mässan anordnas i en för ungdomarna känd miljö, nämligen deras egen skola, och att de inblandade företagen verkligen är intresserade av att skapa kontakter och anställa ungdomar med invandrabakgrund.

Källa: Hoogendam, J., red. (1997). Celebrating prevention. European Crime Prevention Award 1997. Haag: Ministry of Justice.

kapitel 6.

Bilbrott

År 1998 uppgick antalet anmälda fullbordade biltillgrepp till cirka 48 000, försök till biltillgrepp till cirka 17 000 och stöldur och från bilar till cirka 152 000. Sammantaget handlar det alltså om cirka 217 000 brott under år 1998 (exklusive skadegörelse mot bil), eller cirka 20 procent av samtliga anmälda brott mot brottsbalken detta år. Försäkringsskyddet i kombination med polisens rutiner gör att mörkertalet av allt att döma är litet beträffande biltillgreppen. I fråga om stöldur och från bilar är mörkertalet däremot troligen betydande.

Bilbrotten ökade kraftigt under 1980-talet. Antalet anmälda biltillgrepp fördubblades och stölderna ur och från fordon ökade också mycket kraftigt, i absoluta tal med omkring 55 000 brott. Från en mycket hög nivå minskade antalet anmälda biltillgrepp under början av 1990-talet. Utvecklingen för stölderna ur och från bilar beskriver i stort sett samma tendens.

Bilbrotten fördelar sig ojämnt över landet och är i hög grad ett storstadsproblem. Generellt gäller att ju mer urbaniserad en region är, desto fler är bilbrotten per invånare. Exempelvis sker ungefär 60 procent av alla biltillgrepp i någon av de tre storstadsregionerna, trots att bara omkring 35 procent av befolkningen bor i dessa områden. I storstadsregionerna har också ökningen av bilbrotten varit speciellt kraftig.

Ur brottsförebyggande synvinkel är biltillgrepp ett strategiskt brott. Biltillgrepp finns i regel med i upptakten av de vanekriminellas karriärer. De som har biltillgrepp som huvudbrott i sin första lagföring har den högsta återfallsfrekvensen av alla gärningsmannakategorier. Dessutom är brott mot bilar sammankopplade med annan brottslighet. Stulna bilar används för att begå andra brott, till exempel inbrott, och figurerar även i stor utsträckning i trafikolyckor. Genom att förhindra bilbrott förebygger man alltså även andra former av brott.

Bilar i burar

Ett effektivt sätt att förhindra tillgrepp av och stölder ur och från bilar skulle vara att försvåra genomförandet genom att förbättra låsen. Billäs går ofta snabbt att forcera, och bilar som står i obebakade garage löper stor risk att drabbas. Ett angreppssätt kan vara att komplettera billåsens klens konstruktion med ytterligare en barriär.

Åtgärd

I Stockholmsförorten Fisksätra har ett system med "säkerhetsburar" i flerfamiljshusens inomhusgarage prövats. Fastighetsbolaget och hyresgästföreningen stod bakom försöket att stoppa bilbrotten. Åtgärden innebär att garagen sektionerades genom att burar byggdes runt enheter om vardera cirka sex parkeringsplatser. Tanken var att försvåra genomförandet av brott, det vill säga främst biltillgrepp och stölder ur och från bilar. I en andra etapp byggdes också skiljeväggar inom burarna så att var och en av sektionerna i normalfallet kom att rymma tre bilar. Insatsen som är situationellt inriktad har utvärderats vetenskapligt.

Resultat

När burarna installerats minskade bilbrotten omgäende i hyreshusområdet. Den kortsiktiga effekten åts dock upp av att brotten i stor utsträckning omfördelades till andra delar av förorten. På lite längre sikt konstateras dock positiva resultat. Fyra år efter insatserna beräknas den totala nettoeffekten vara att antalet brott minskat med 30 procent, efter det att brottstrend och så kallade omfördelningseffekter till andra områden räknats bort.

Under uppföljningsperioden genomfördes även andra brottsförebyggande åtgärder i området. I utvärderingen poängteras att det inte kan utslutas att en del av förbättringen hänger samman med dessa insatser, det vill säga att inte hela minskningen kan förklaras av burarna. Om man däremot nöjer sig med att betrakta bilbrotten i själva garagen, finns det belägg för att dessa minskat med cirka 40 procent som en direkt följd av säkerhetsburarna.

Diskussion

Sammanfattningsvis var insatsernas kortsiktiga effekter osäkra medan effekterna på längre sikt av allt att döma var goda. Speciellt positiv var den kraftiga brottsförebyggande effekten i själva garagen. Samtidigt går det inte att bortse från att brottsligheten i viss utsträckning omfördelas till näraliggande områden. Den som har bilen i bur har alltså större anledning till trygghet än den som parkerar sin bil utomhus i intilliggande områden. En avigsida med säkerhetsburar är att de i princip består av galler och därför är mindre estetiskt tilltalande. Samtidigt upplevs sällan garage och parkeringshus som särskilt attraktiva miljöer från början. Andra förebyggande metoder som bör övervägas är förändringar som ökar den upplevda upptäcktsrisken, exempelvis genom att parkeringar placeras och konstrueras så att den informella kontrollen tas tillvara.

Källa: Ringman, K. (1997). Brottsförebyggande åtgärder i en förort – teori och praktik. Rapport 1997:1. Stockholm: Kriminologiska Institutionen, Stockholms Universitet.

Omplanering av pendelparkering

Vissa bilparkeringar lockar mer än andra till brott. Ett sådant exempel är parkeringar som främst utnyttjas av pendlare vid allmänna kommunikationer. På dessa i regel obevakade platser finns ofta ett stort antal fordon parkerade från morgon till kväll. Förutsättningarna för motiveerade gärningsmän att ostört begå brott är många gånger ypperliga under sådana förhållanden.

Problem

Vid en parkeringsplats i anslutning till en pendelstation utanför Södertälje begicks i genomsnitt ett fordonsbrott per dag. Brotten i fråga var tillgrepp av bil och cykel, tillgrepp ur och från bil samt skadegörelse. Det genomsnittliga skadebeloppet beräknades till cirka 12 500 kronor per brott, det totala per år till närmare fem miljoner kronor. Brottsnivån gjorde parkeringen till den plats i kommunen som var svårast drabbad av fordonsrelaterad brottslighet. Till brottsnivån bidrog

också dålig belysning, dålig insyn och att vem som helst kunde köra fram en bil i borte änden av parkeringen och ta sig in och ut osedd.

Åtgärd

Situationen föranledde närpolisen i området att agera. I samverkan med kommunen, SJ, Banverket, SL och två försäkringsbolag vidtogs successivt ett antal åtgärder för att komma till rätta med problemen.

- Nya cykelställ som gjorde det möjligt att låsa fast cykeln i ramen installerades. I samband med detta genomfördes en informationskampanj på platsen i syfte att höja cyklisternas medvetenhet.

- Belysningen på parkeringen förbättrades väsentligt och en skrymmande reklamskylt, som hindrade insynen till parkeringsområdet, avlägsnades. Parkeringsplatsen hägnades in med ett stängsel, så att man enbart kunde köra in från ett håll.

- Närpolisen genomförde, i samarbete med försäkringsbolagen, en kampanj i fyra dagar under mottot "Töm bilen själv". Kampanjen bedrevs under morgon- och kvällstid och verksamheten förlades till en strategisk del av parkeringen där ingen kunde undgå att komma i kontakt med "kampanjteamet". Intresserade bilister fick handfasta brottsförebyggande råd, till exempel om vikten av att inte lämna kvar värdefulla föremål i bilen och upplysningar om vilka kostnader som bilbrotten förorsakar.

- Åtgärderna kompletterades med att polisen utökade patrulleringen i området. Till bilden hör att lokalpressen återkommande rapporterade om aktiviteterna, vilket torde ha bidragit till höjd medvetenhet bland såväl allmänhet som brottsaktiva.

Resultat

Denna åtgärd har inte utvärderats vetenskapligt. Resultaten redovisas också med förbehåll för att förutsättningarna efter hand kan ha förändrats. Det tillgängliga materialet om utfallet är inte av sådan art att det går att dra några säkra och långtgående slutsatser. Bland annat finns det inga möjligheter att bedöma effekter av omfördelning och spridning. Polisens anmälningsdata visar dock att antalet fordonsrelaterade brott på platsen minskade kraftigt, speciellt efter det att kampanjen

satts in och stängslet kommit på plats. Tiden närmast efter dessa åtgärder minskade brotten från i genomsnitt ett om dagen till ett i veckan. De mer långtgående konsekvenserna är dock osäkra, även om förutsättningarna för en fortsatt gynnsam utveckling framstår som goda. Huvuddelen av åtgärderna är situationella. Tonvikten ligger vid permanenta åtgärder för att försvåra genomförandet av brott och öka upptäcktsrisken.

Diskussion

I detta fall var det närpolisen som var den drivande kraften. Åtgärderna hade dock inte kunnat genomföras utan de övriga aktörernas medverkan. Försäkringsbolagen finansierade en stor del av insatserna och kommunen var aktiv i det praktiska i förändringsarbetet. Med gemensamma krafter lyckades man åstadkomma en långsiktig lösning som av allt att döma har brottsförebyggande effekter. Eftersom brotten på den mycket begränsade ytan orsakade stora kostnader, framstår det som väl motiverat att genomföra den förhållandevis dyra åtgärden att hägna in parkeringen. En försiktig gissning i detta fall pekar mot att insatsen givit årliga besparingar om flera miljoner. Man måste dock beakta att det inte finns någon grund för att bedöma effekter av omfördelning eller spridning.

Källa: Utvecklingsbyrån, Polismyndigheten i Stockholms län.

Förbättrad långtidsparkering

Långtidsparkeringar fungerar ofta som en magnet för motiverade förövare. På mer eller mindre undanskymda platser står bilar uppställda under dygn i sträck och tillsynen är inte alltid den bästa. Bilister som parkerat bilen vid flygplatser, hamnar eller andra knutpunkter för kommunikationer finner alltför ofta vid återkomsten att bilen eller något från den är stulet.

Problem

Exemplet handlar om ett parkeringsområde vid en hamn som utgör en sista utpost mot Stockholms skärgård. I området finns sju privatdrivna parkeringar med plats för cirka 2 000 bilar. I slutet av 1980-talet anmäldes uppseendeväckande många bilrelaterade brott i området. Bilbrotten bestod av tillgrepp av, stölder ur och från bilar samt skadegörelse.

Åtgärd

En boende på platsen, som arbetade som parkeringsvakt i kommunen, sökte en lösning på problemet. I sin roll som parkeringsvakt började han se till detta och andra områden i kommunen på nätterna. År 1991 gjorde också polisen och ett försäkringsbolag en satsning på att informera parkeringsgästerna om hur de kunde skydda sina bilar, till exempel genom att installera larm och att inte lämna stöldbegärligt gods i bilen. Efter dessa åtgärder noterades en minskning av bilbrotten i området där hamnparkeringarna ligger.

Parkeringsvakten var emellertid inte nöjd. I samarbete med kommunen, det kommunala parkeringsbolaget, polisen och det tidigare engagerade försäkringsbolaget inleddes ett mer långsiktigt brottsförebyggande arbete. I överenskommelsen ingick att parkeringsvakten övertog driften av parkeringen.

Den parkering som han sedan dess driver, med cirka 400 av de sammanlagt omkring 2 000 parkeringsplatserna i hamnområdet, utrustades med starka strålkastare och en sirenanläggning, som båda aktiveras av en rörelsedetektor. Anläggningen finansierades till stor del av försäkringsbolaget, som i utbyte får göra reklam på belysningsstolparna. Om någon rör sig på området när anläggningen är aktiverad, tänds stålkastarna och sirenerna drar igång. Parkeringsvakten, som bor i närheten, larmas och tar sig till parkeringen. Såvida det inte är falsklarm kontaktar han omgående polisen. Först därefter söker han försiktigt igenom området, men utan avsikt att komma i närtkontakt med eventuella förövare. Tvärtom tillämpar han ett säkerhetsavstånd på cirka 50 meter till misstänkta förövare. För att inte dras in i farliga situationer ser han också till att inte bära något tillhygge, inte ens en fick-

lampa. Strategin har fungerat bra och han har inte vid något tillfälle blivit inblandad i handgripligheter. Till saken hör också att parkeringen inte är inhägnad. Med bil finns bara en väg ut eller in, men till fots går det att nå parkeringen från alla håll.

Under åren 1993 till 1995 engagerade sig parkeringsvakten även i en motorklubb för ungdomar från orten. Ungdomarna träningskörde med sina folktracebilar på de delar av parkeringen som för tillfället var lediga, vilket särskilt vintertid var avsevärda ytor. De motorintresserade ungdomarna fick en bra upplyst bana och parkeringen blev övervakad på ett naturligt sätt.

Resultat

Detta brottsförebyggande projekt har inte utvärderats vetenskapligt. Uppgifterna om resultatet bygger på lokal brottsstatistik och på intervjuer med personer som varit involverade i projektet. Samarbetet med polisen sägs fungera smidigt och lokalbefolkningen, politiker och förvaltningar i kommunen ger verksamheten sitt stöd. Mätt i antalet anmälda brott är det besvärligt att följa utvecklingen i området över tid. Under den tid då förändringarna genomfördes förändrades även polisens system för att registrera anmälningar, inklusive områdesindelningen. En försiktig analys av utvecklingen över tid kan dock göras. I det glest befolkade område, som parkeringarna ligger i, anmäldes år 1990 omkring 200 tillgrepp av bilar och stölder ur och från bilar. Merparten av brotten begicks på parkeringarna i hamnområdet. Nivån i ungefär motsvarande område var år 1997 cirka 20 bilrelaterade brott. Tveklöst är det alltså frågan om en mycket kraftig nedgång av bilbrotten i trakten. Nedgången är mest markant från och med år 1993, som var det år då larm- och ljussystemet installerades. Enligt polisen och andra lokala bedömare finns det ingen annan rimlig förklaring till förbättringen, än att åtgärderna varit effektiva. I övriga Stockholmsområdet har utvecklingen långt ifrån varit lika gynnsam. Det går dock inte att utesluta att brottsligheten i själva verket omfördelats till andra områden. Därmed är det också svårt att bedöma de vidare ekonomiska konsekvenserna.

Diskussion

Både upplysningskampanjer och patrullering på nätter är relativt vanliga insatser. Det som utmärker detta brottsförebyggande projekt är den speciella tekniska lösningen i kombination med hög beredskap och nära samarbete med polisen. Omfattande tekniska lösningar är inte sällan mindre attraktiva medel för att motverka brottslighet, de kan till exempel förfula miljön. I detta fall innebär parkeringens läge och utformning att åtgärderna inte har sådana negativa bieffekter. Det nära samarbetet med företrädare för kommunen och polisen gör också att verksamheten hela tiden fått nödvändigt stöd. Insatsen är också ett bra exempel på att situationella brottsförebyggande åtgärder bör fokuseras till koncentrationer av brottslighet. En hög brottsnivå på liten yta är den miljö där situationella åtgärder, till exempel tekniska lösningar, har störst preventiv potential. Verksamheten är också ett konkret exempel på att enskilda medborgare, i detta fall en företagare, kan ha en tongivande roll i ett lokalt brottsförebyggande samarbete.

Källa: Intervjuuppgifter och polisens statistik över anmälda brott i området.

Parkeringsvakter

Problem

Bilbrotten fördelar sig ojämnt i tid och rum. Analyser av den lokala bilbrottsligheten visar till exempel ofta att ett fåtal platser är speciellt drabbade. Brottsligheten styrs naturligtvis av faktorer som var och när det är lättast att genomföra brott. Inte minst koncentrationer av tillfälligt parkerade bilar, till exempel vid stora köpcentra eller sport- och nöjesarrangemang, lockar till brott. Om insatser riktas mot sådana platser kan de brottsförebyggande ansträngningarna bli särskilt effektiva.

Åtgärd

I bland annat Kanada, Nederländerna och Belgien använder man sig av ett system med aktiva parkeringsvakter för att komma till rätta med framför allt tillgrepp av bilar och stölder ur och från bilar. Utform-

ningen skiljer sig en del åt mellan olika platser men det handlar i samtliga fall om att en ny typ av parkeringsvakter, ofta sommarlediga äldre skolelever, informerar bilister och övervakar speciellt utsatta parkeringsplatser. Vakterna, som i regel förflyttar sig per cykel, arbetar bland annat med att höja medvetenheten om riskerna för brott och möjligheterna att förebygga brott. Man delar ut informationsmaterial, talar med bilister och sätter dessutom upp lappar på bilar som till exempel inte har fönstren uppdragna eller där stöldbegärliga varor är synliga utifrån. Arbetet underlättas av att vakterna har färgglada jackor, som gör dem lätta att känna igen. I flera av projekten ingår också en funktion där vakterna har en kontaktperson vid polisen som underlättas direkt om några speciella problem uppstår, till exempel att misstänkta biltjuvar rör sig på platsen. Av säkerhetsskäl har de däremot alltid strikta instruktioner om att inte själva ingripa i brottsituationer. Rekryteringen av vakter inkluderar i vissa fall tester av lämplighet där verbal förmåga, spontanitet och motivation provas. Utbildningen klaras vanligen av på en dag.

Resultat

Resultaten bedöms ofta som goda. Från flera försök rapporteras betydande minskningar i antalet biltillgrepp och stölder ur och från bilar. En halvering av antalet bilbrott i städer med denna form av riktade insatser är ingen ovanlighet. På de enskilda platser där vakterna arbetar handlar det förstås ofta om än kraftigare minskningar. Från ett år till ett annat gick till exempel antalet biltillgrepp vid parkeringarna till Bryssels internationella bilsalong ner från 30 till bara 2 efter det att vakter satts in. En vetenskaplig utvärdering av ett försök i Kanada visar att cyklande parkeringsvakter gav påtagliga brottsreducerande effekter. En viss men blygsam omfördelning av brott till andra områden förekom. Samtidigt var de brottsförebyggande spridningseffekterna till närmast angränsande områden imponerande.

Diskussion

Vid sidan om brottsförebyggande effekter kan vakternas aktivitet ge andra positiva följder. Från myndighetshåll har det exempelvis rap-

porterats att både invånare och besökare upplever orterna som trevligare. Det är alltså inte fråga om negativt laddade åtgärder som för tankarna till ett bevakningssamhälle. Det bör också betonas att vakt-system av det här slaget kan utformas på många olika sätt och att vakterna kan ges olika uppgifter. För att bara nämna ett exempel har det förekommit att vakterna haft mer allmänna uppdrag att övervaka situationen i en del av en tätort, till exempel i parker och flitigt besökta affärsområden. Form och innehåll kan varieras efter lokala förutsättningar och behov.

Källor: Limbergen, m.fl. (1996). Promising practices. Bryssel: The Permanent Secretariat for Prevention Policy. Barclay, P. m.fl. (1997). Preventing auto theft in commuter lots: A bike patrol in Vancouver. I: Clarke, R., red. Situational crime prevention – successful case studies. New York: Harrow and Heston Publishers.

Modifierat parkeringshus

Obevakade parkeringar med bristande insyn kan utgöra frestelser för motiverade bilbrottslingar. I städer där många måste kunna ställa bilen på ett begränsat område är parkeringshus ofta den enda lösningen. Kombinationen av en stor koncentration av bilar och ostördhet gör att parkeringshus ofta är brottsdrabbade och upplevs som osäkra av bilägare. Situationella åtgärder för att öka upptäckrisken och försvåra genomförandet av bilbrott kan här ge goda resultat, och dessutom vara lönsamma.

Problem

Ett kommunägt femvånings parkeringshus i den engelska staden Dover med 400 parkeringsplatser var svårt drabbat av bilbrott och skadegörelse. Själva infarten var inte bevakad. I stället innebar betalningssystemet att biljetter löstes på respektive våningsplan och sedan placerades i bilarnas vindrutor. Nattetid patrullerades garaget av ett privat vaktföretag och dagtid gjorde kommunanställda slumpmässiga kontrollbesök. Dessa insatser hejdade varken biltillgreppen eller den omfattande skadegörelsen i form av graffiti, förstörda fönster, dörrar

och hissar, de sistnämnda flitigt använda som offentliga toaletter.

Åtgärd

För att komma till rätta med problemen utformade kommunen, i samarbete med polisen, ett situationellt inriktat åtgärds paket. En stor del av problemen orsakades av ungdomar som tog sig in i parkeringshuset genom att klättra upp till första våningen. Detta åtgärdades genom att de öppna sektionerna på varje våningsplan försågs med galler nät. En annan åtgärd var att dörröppningen som ledde in till trappor och hissar försågs med en bastant självstängande dörr, som innebar att dörren endast kunde användas för den som ville ta sig ut. Efter förändringen var bilinfarten den enda vägen att till fots ta sig in i byggnaden. Dessutom förbättrades belysningen vid bilinfarten och vid den ombyggda utgången. I anslutning till bilinfarten installerades också ett taxikontor som var bemannat från tidig morgon till midnatt på vardagar, och ända till klockan två på helgnätter. Därmed blev det svårt att passera in i byggnaden till fots utan att uppmärksammas. Från en situation där människor obehindrat kunde komma och gå kanaliserades all ingående trafik genom några enkla åtgärder till en och samma informellt övervakade passage.

Resultat

Resultatet av förändringarna har utvärderats vetenskapligt. Under en period av två år efter förändringarna sjönk antalet anmälda brott i parkeringshuset med nästan 50 procent, jämfört med de två år som föregick åtgärderna. Störst var effekten på biltillgreppen, som minskade med över 80 procent. Minskningen av stölder ur och från bilar stannade på drygt 20 procent, vilket antas bero på att sådana brott genomfördes med hjälp av bilar som på ett naturligt sätt kom och lämnade parkeringshuset. Eftersom man befarade en omfördelning av brotten till andra områden studerade man brottsutvecklingen på de två mest näraliggande parkeringsplatserna där motsvarande betalningssystem användes. I motsats till farhågorna minskade brotten även där, såväl i fråga om alla former av brott, biltillgrepp som stölder ur och från bilar. Minskningen var dock generellt sett något mindre än i parkerings-

huset. Om nedgången inte berodde på någon okänd omständighet bör åtgärderna i det här fallet ha gett positiva spridningseffekter, i stället för negativa omfördelningseffekter. Redan efter ett år hade kommunens kostnader för åtgärderna sparats in genom minskade utgifter för underhåll och reparationer, vilket är ett belägg för att skadegörelser av olika slag minskade påtagligt. En annan följd blev att parkeringshuset användes allt flitigare, vilket gav ökade inkomster till kommunen.

Diskussion

Detta är ett exempel på hur man kan bygga bort brott, det vill säga hur brottsförebyggande effekter kan uppnås genom förhållandevis enkla omdaningar av den fysiska miljön. Vad som framför allt krävs är en kartläggning av problemen, annars går det inte att på detta sätt skräddarsy åtgärder. Inte minst intressant är greppet att placera en taxi-station vid infarten. Bara genom sin blotta existens och placering har den en brottsförebyggande funktion. Att på detta sätt stimulera den informella kontrollen är en brottsförebyggande åtgärd som torde tilltala många.

Källa: Poyner, B. (1997). *Situational crime prevention in two parking facilities*. I: Clarke, R., red. *Situational crime prevention – successful case studies*. New York: Harrow and Heston Publishers.

Kameraövervakning av bilparkeringar

I och med den nya lagen om kameraövervakning (sou 1998:150) ges utökade möjligheter att använda kamerateknik för att skydda objekt och förebygga brott på allmän plats. I Storbritannien används kameraövervakning sedan länge. Viktiga erfarenheter är att övervakningen bör begränsas till geografiskt avgränsade områden med hög problemnivå, som i detta exempel med en brottsbelastad parkeringsplats.

Åtgärd

Två former av brottsförebyggande åtgärder vidtogs vid fyra bilparkeringar i anslutning till ett universitet i England. Parkeringarna låg

innanför universitetsområdet och kunde endast nås genom en bemannad kontrollpassage. En av parkeringarna låg helt nära kontrollpassagen, medan övriga tre låg ganska isolerat. En första åtgärd var att förbättra belysningen samt att ansa och avlägsna skymmande växtlighet vid alla parkeringar. Syftet var att stimulera den informella kontrollen och öka upptäckrisken. En andra åtgärd var att sätta upp ett torn med en övervakningskamera med "mörkerseende", som täckte in de tre isolerade parkeringsplatserna. Via ett högtalarsystem i tornet hade vakterna också möjlighet att meddela varningar till misstänkta förövare och ge information.

Resultat

En vetenskaplig utvärdering gjordes av försöket. En analys av rapporterade bilbrott visar att den första åtgärden, förbättrad belysning och att åtgärda skymmande växtlighet, inte hade nämnvärd inverkan på brottsligheten. Förklaringen är troligen att den informella kontrollen inte underlättades eftersom tre av parkeringarna ändå låg så isolerat. Efter det att kameraövervakningen inletts minskade emellertid antalet incidenter kraftigt. Med hjälp av den använda tekniken kunde vakterna anhålla tre personer den första månaden. Inom tre månader hade ytterligare tre förövare anhållits och tre förmodade förövare varnats via högtalarna. Effekten var dock olika för olika typer av brott. Det vanligaste brottet, stöld ur och från bilar, minskade kraftigt. De mindre vanliga brotten biltillgrepp och skadegörelse av bilar minskade inte. En viktig erfarenhet är att det även uppstod förebyggande effekter på den parkeringsplats som inte täcktes av övervakningskameran. Orsaken till detta är sannolikt att gärningsmännen var osäkra på om kameraövervakningen även omfattade denna parkering och att hela universitetsområdet nu blivit ett mindre attraktivt aktionsområde för förövare.

Diskussion

Eftersom bilbrottslighet förorsakar stora ekonomiska skador och annat obehag för de drabbade kan det i vissa fall vara lönsamt att sätta in ambitiösa åtgärder, till exempel av beskrivet slag. En förutsättning

torde dock vara att det handlar om stora ansamlingar av parkerade bilar, kombinerat med en från början hög brottsnivå. När man överväger kameraövervakning måste givetvis etiska aspekter vägas in. Övervakningen kan upplevas som ett omotiverat ingrepp i den personliga integriteten. I det här beskrivna fallet framstår inte avsidorna med övervakningen som påfallande. Kameraövervakning av ödsligt belägna parkeringar kan till och med göra att användarna känner sig tryggare.

Källa: Poyner, B. (1997). Situational crime prevention in two parking facilities.
I: Clarke, R., red. Situational crime prevention – successful case studies.
New York: Harrow and Heston Publishers.

kapitel 6.

Cykelstölder

År 1998 anmäldes drygt 104 000 cykeltillgrepp, eller cykelstölder som man säger i vardagligt tal. I denna kategori ryms fall då cyklar stjäls för att behållas eller säljas vidare, fall då cyklar olagligen "lånas" för en kort tid samt ett okänt antal anmälningar som i realiteten döljer försäkringsbedrägerier. Under flera år under 1990-talet låg det årliga antalet anmälda tillgrepp på omkring 120 000, men under senare år har nivån sjunkit något. Fortfarande tillhör cykeltillgreppen, tillsammans med stöld ur och från bil och skadegörelse, de mest anmälda brottstyperna i Sverige. Med stor sannolikhet är det egentliga antalet tillgrepp betydligt större. Inte minst försäkringskyddets utformning med en förhållandevis hög självrisk gör att många stölder aldrig anmäls.

Utvecklingen mot allt mer avancerade och dyrbara cyklar bidrar till att göra cykeln till ett attraktivt stöldobjekt, inte minst bland vanekriminella. Cykelns popularitet som stöldobjekt hänger dessutom med stor säkerhet samman med att den i regel är lätt att stjäla och få avsättning för. Enbart det faktum att man kan använda cykeln till att avlägsna sig från brottsplatsen gör den extra stöldbegärlig.

Undersökningsresultat visar att cykeltillgrepp tillhör de brott som de flesta i Sverige upplever som ett stort problem i sin boendemiljö. Detta synbart bagatellartade brott ställer alltså till mycket förtret.

Bättre cykelställ

Problem

Att förebygga stölder på det lokala planet handlar till stor del om att i olika avseenden förbättra möjligheterna att parkera och förvara cyklar på ett säkert sätt. Det finns exempelvis anledning att understryka vikten av att cyklar kan låsas fast då de lämnas tillfälligt, till exempel vid skolor, serviceinrättningar, affärer eller i anslutning till allmänna kommunikationer. Brotten består här av såväl spontana handlingar i syfte att tillfälligt utnyttja en cykel, som mer överlagda stölder där syftet är att behålla eller sälja cykeln.

Åtgärd

Den här presenterade åtgärden bygger inte på ett konkret exempel utan är ett resonemang som vilar på teoretiska och empiriska iakttagelser. Att minska cykelstölder handlar bland annat om att förbättra cykelställena. De traditionella ställen håller i princip endast cykeln upprätt, medan ett säkrare stöldskydd kräver att cykeln med enkla medel kan förankras genom ramen. Runt om i landet syns cyklar fastlåsta i stolpar, reklamskyltar och räcken, vilket ibland ställer till problem för transportörer, handlare och andra. Anledningen till att cyklarna parkeras på detta sätt är uppenbar. Det finns helt enkelt för få ställ utplacerade där cykeln med hjälp av det egna låset kan låsas fast i ramen. På marknaden finns flera modeller av cykelställ som fungerar bra. Vissa av dem är dessutom flyttbara, vilket ger större flexibilitet. Visserligen kostar sådana cykelställ en del, men i ett längre perspektiv torde det vara väl investerade pengar. Eftersom alltför många cyklar kompletteras cyklarnas befintliga lås med bra lösningar finns möjligheter till andra lösningar. Exempelvis kan cyklarna låsas fast i ett enkelt stäl-räcke som satts upp för ändamålet.

Ett system som drivs på försök i Sverige innebär att en fabrikant ställer upp cykelställ, med möjlighet att låsa fast cykeln i ramen. Kostnaderna för monteringen och själva stället finansieras genom att sponsorer exponeras på en skylt intill cykelställena. Med denna lösning

blir kommunens enda kostnad den administration och beslutsgång som behövs för att placera ut cykelställen.

Ett annat sätt att komma till rätta med cykelstölder är att inrätta bevakade parkeringar. Eftersom metoden i olika avseenden är resurskrävande är den mest lämpad för platser där stora mängder cyklar parkeras och stjäls, vilket i första hand gäller speciellt utsatta platser i lite större städer. Ett exempel på denna metod beskrivs under rubriken *Bevakade cykelparkeringar*.

Diskussion

Ett bra sätt att förebygga stölder av tillfälligt parkerade cyklar är alltså att placera ut effektivare cykelställ, i praktiken ställ där cykeln kan låsas fast i ramen. Om ansträngningarna för att öka cyklandet på bekostnad av bilåkandet ska bli framgångsrika krävs att cyklar kan parkeras utan överhängande risk för att de stjäls. En förhållandevis enkel åtgärd som att placera ut fungerande cykelställ är en viktig situationellt inriktad åtgärd som ökar säkerheten och därigenom gör cykeln mer attraktiv som fortskaffningsmedel.

Informell kontroll på offentliga platser

Förutsättningen för att cyklar ska kunna parkeras säkert på offentliga platser, till exempel vid serviceinrättningar, är att det finns vettiga cykelställ och att cyklarna är utrustade med ändamålsenliga lås. Det finns emellertid en annan typ av åtgärder som kan fungera utmärkt som komplement, nämligen att utnyttja den informella kontrollen.

Problem

Alltför ofta är cykelställ och cykelparkeringar placerade på ett sätt som inte tar vara på den brottsförebyggande resurs som blotta närvaron av människor utgör. En inte alltför ovanlig situation är att en cykelparkering vid exempelvis en busstation är förlagd lite i skymundan, till exempel bakom en kiosk eller ett gatukök, och dessutom kringgårdad av växtlighet som hindrar insyn. En sådan situation utgör givetvis en svår lockelse för motiverade cykeltjuvar.

Åtgärd

Den typ av åtgärd som diskuteras här bygger inte på ett konkret dokumenterat exempel, utan på ett teoretiskt och empiriskt grundat resonemang. En tänkbar och många gånger bra förändring är att avlägsna skymmande växtlighet. I det beskrivna exemplet är det emellertid inte troligt att denna åtgärd ensam skulle ge avgörande brottsförebyggande fördelar. I stället kan det vara en god idé att flytta cykelparkeringen till framsidan av ett intilliggande gatukök. Från att ha varit gömda i bakgrunden blir de parkerade cyklarna därmed väl synliga för alla som passerar eller uppehåller sig på platsen, till exempel personalen i kiosken eller gatuköket och deras kunder. Med denna förhållandevis enkla åtgärd ökas upptäcktsrisken, vilket kan antas minska frestelsen att stjäla cyklarna. Dessutom ökar sannolikheten för att stölder, som trots allt begås, upptäcks. Självfallet behöver det inte handla om ett gatukök vid en busstation; det kan lika gärna röra sig om ett kafé vid en sjukhusentré eller fruktförsäljning på ett torg. Vitsen är att man på ett genomtänkt sätt utnyttjar den kontroll som människor utövar bara genom att de befinner sig på platsen.

Diskussion

Brottsförebyggande genom informell kontroll är attraktivt ur många synvinklar, inte minst för att motverka cykelstölder. En fördel är att informell kontroll i princip är gratis. I regel krävs förändringar av fysisk art på platsen, vilket kostar pengar. Men när dessa väl är genomförda är åtgärden mer eller mindre permanent. En annan fördel är att åtgärden inte har några etiska avigsidor; brottsförebyggandet är så att säga osynligt och bidrar inte till att skapa ett mer befäst samhälle, som exempelvis ökad användning av skalskydd och bevakning i vissa fall kan göra. Som i annat situationellt brottsförebyggande aktualiseras frågor om omfördelning av brott respektive spridning av brottsförebyggande effekter. Det faktum att en del av cykeltillgreppen är spontana handlingar av personer som inte generellt sett är brottsaktiva - som när en i huvudsak skötsam medborgare tar en cykel enbart för att cykla hem från festen - talar för att den brottsförebyggande effekten inte helt skulle kompenseras av omfördelningseffekter.

Informell kontroll vid bostäder

En viktig aspekt handlar om parkering eller förvaring av cykel i anslutning till hemmet. Som tidigare nämnts är cykelstölder ett av de brott som de flesta uppfattar som ett stort problem i samband med boendet.

Problem

Boende i villa eller radhus har ofta möjlighet att förvara cyklar på ett bra sätt inomhus, till exempel i eget garage. Situationen för dem som bor i flerfamiljshus är däremot en annan. I och för sig finns det i många flerfamiljshus speciella läsbara förvaringsutrymmen för cyklar, så kallade cykelrum. Stölder och skadegörelse i sådana utrymmen är dock ett stort problem. Antalet nycklar i omlopp till gemensamma utrymmen är stort i flerfamiljshus, och det är lätt att en nyckel kommer i orätta händer. En motiverad förövare som lyckas ta sig in i ett cykelrum kan i lugn och ro använda några nattimmar till att bryta upp cykellåsen. Detta kan i sin tur få till följd att cykelrummen står tomma och i stället används som tillfällig festlokal eller sovplats. Hur stora problemen är varierar mellan olika fastigheter och områden. I fastigheter med många boende och dålig kommunikation mellan de boende kan problemen vara särskilt stora.

Åtgärd

Den åtgärd som diskuteras bygger inte på ett konkret exempel. Idén vilar i stället på ett teoretiskt och empiriskt grundat resonemang. I vissa fall är det lämpligt att ställa i ordning parkeringsplatser utomhus, gärna med skyddande tak, i stället för inomhus. Härigenom kan en viss grad av informell kontroll uppnås. Finns det en innergård kan den vara en bra plats. Om portarna in till gården är låsta finns det också ett visst skydd mot att obehöriga över huvud taget kan ta sig in på platsen. Dessutom har de boende som har fönster mot gården en viss kontroll över platsen. Den ökade uppsikten kan dels förmodas avskräcka motiverade gärningsmän från att över huvud taget försöka begå brott, dels öka sannolikheten för upptäckt, om brott trots allt begås. Om det inte finns någon skyddad innergård, eller om denna inte är lämplig för

ändamålet, kan det bästa vara att placera cykelparkeringen på fastighetens framsida. Rimligtvis blir den brottsförebyggande effekten då något svagare, bland annat beroende på att det skydd den låsta porten ger saknas. För att strategin med informell kontroll ska fungera krävs att parkeringarna och cyklarna är väl synliga från lägenheterna. Dessutom måste det finnas goda möjligheter att låsa fast cyklarna i cykelställen. Ännu en gång handlar det alltså om en kombination av att ordna fungerande cykelställ och att skapa förutsättningar för informell kontroll.

Bevakade cykelparkeringar

I början av 1990-talet konstaterade polisen i Linköping att antalet anmälda cykeltillgrepp ökade och var ovanligt stort i staden samt att i stort sett ingenting gjorts för att hejda utvecklingen. Den höga nivån antogs bland annat hänga samman med det stora antalet cyklande studenter i staden, det vill säga en kombination av många stöldbegärliga objekt och möjligtvis en stor marknad för stulna cyklar.

Åtgärd

Efter att ha inspirerats av åtgärder i staden Groningen i Nederländerna, beslöt polisen i Linköping att starta ett pilotprojekt för att minska cykeltillgreppen. Initiativet fick stöd från Rikspolisstyrelsen. Andra samarbetspartner i projektet var Linköpings kommun samt ett antal försäkringsbolag. Ett centralt inslag var en satsning på tre bevakade cykelparkeringar. I denna del bidrog, vid sidan om polisen, framför allt kommunen med resurser i form av avlönade handledare, hjälp att rekrytera arbetskraft i arbetsmarknadsåtgärder, ombyggnad av cykelparkeringar och med bodar för bevakningspersonalen, kläder, mobiltelefoner m.m.

Tre speciellt intressanta platser valdes ut för de bevakade parkeringarna: centralstationen, stadskärnan och universitetssjukhuset. De två förstnämnda platserna kvalificerade sig i kraft av att såväl antalet parkerade cyklar som antalet tillgrepp var stort. Vid universitetssjukhuset var tillgreppen visserligen inte så många, däremot var antalet

parkerade cyklar stort. Vid ombyggnaden av parkeringarna inhägnades de med ett staket. Innanför det inhägnade området installerades bodar för den bevakande personalen. Drygt 30 personer rekryterades för att sköta bevakningen. Dessa personer var i arbetsmarknadsåtgärder och deras löner belastade därmed inte projektbudgeten. För att motverka monotoni och för att öka trivseln roterade personalen mellan parkeringarna enligt ett särskilt schema. De utrustades också med enhetlig klädsel med projektets namn väl synligt. Bevakningstiderna för parkeringarna vid centralstationen och universitetssjukhuset var tidig morgon till kl 21.00 respektive kl 20.00. Parkeringen i stadskärnan var öppen ännu längre.

Systemet fungerade ungefär på samma sätt som en krog- eller teatergarderob. När en cykel lämnades in på parkeringen fick kunden en kontrollapp, och en lapp med samma nummer fästes på cykeln. Cykeln lämnades ut mot att kunden uppvisade sin kontrollapp. Om kunden förlorat sin kontrollapp krävdes legitimation, samtidigt som cykelns ramnummer, färg och fabrikat noterades. Detta gjordes för att motverka missbruk och för att vid behov kunna återkräva felaktigt utlämnade cyklar. Varje dag samlade personalen in och gjorde anteckningar om cyklar som inte hämtats ut. Detta gjorde att kunderna inte på felaktiga grunder kunde hävda att deras cykel blivit stulen under bevakningstiden. Parkeringen var avgiftsfri. De bevakade cykelparkeringarna togs i bruk i mars 1994 och drevs av polisen fram till årsskiftet 1996/97. Därefter tog kommunen över verksamheten. Av ekonomiska skäl måste kommunen emellertid avveckla systemet med bevakade cykelparkeringar under år 1997.

Resultat

Denna åtgärd har inte utvärderats av någon vetenskaplig institution, däremot av Rikspolisstyrelsen. Av utvärderingen framgår för det första att inga cyklar, så vitt kan bedömas, tillgreps från någon av de tre parkeringarna, under de cirka fyra år som systemet med bevakning var i drift. Detta är ett uppseendeväckande facit med tanke på att det totala antalet tillfällen då cyklar lämnats in torde uppgå till flera hundra tusen. En annan bedömningsgrund är antalet anmälda cykeltillgrepp

under försökets första sju månader i de områden där de bevakade parkeringarna låg, jämfört med motsvarande tid året före. Vid centralstationen minskade antalet stölder med 41 procent och vid universitetssjukhuset med 57 procent. I stadskärnan gick antalet stölder ner med 12 procent. Sammantaget reducerades cykelstölderna med 26 procent i dessa områden jämfört med motsvarande tid föregående år.

Två omständigheter bör dock framhållas. För det första berör uppgifterna inte enbart parkeringarna utan även de närmaste omgivningarna. För det andra rör det sig om tillgrepp under dygnets alla timmar, det vill säga även då ingen bevakning skedde. Den sammanlagda förändringen kan inte tolkas som åtgärdens totala inverkan på antalet cykeltillgrepp i dessa områden, eftersom hänsyn inte har tagits till effekter av brottstrenden och eventuell omfördelning till andra områden eller andra typer av brott. Under projekttiden användes också andra åtgärder mot cykelbrott, till exempel aktioner för att kontrollera stöldmärkta cyklar. Det är inte omöjligt att dessa insatser också bidrog till minskningen i åtgärdsområdena.

Trots dessa förbehåll framstår det som sannolikt att bevakningen av cykelparkeringen förebyggde brott. Att inte ett enda tillgrepp skedde i samband med runt 80 000 parkeringstillfällen under de sju månaderna som studerats måste rimligtvis ha en viss effekt på den totala nivån, vilket också den generella nedgången antyder. En genomförd enkätundersökning med 1 000 personer på Linköpings gator visar också att många utnyttjade möjligheten att få sin cykel bevakad och att en överväldigande majoritet ansåg att det var ett bra initiativ för att få ner antalet cykeltillgrepp, även om ytterligare åtgärder efterfrågades. I stort sett alla tyckte också att parkeringarna var rätt placerade. Under hela projekttiden var systemet avgiftsfritt. Över hälften av de tillfrågade kunde dock tänka sig att betala en avgift för att få sin cykel bevakad. Mer än 10 kronor per tillfälle var dock få villiga att betala.

Diskussion

Bevakade cykelparkeringar är en förhållandevis personalkrävande åtgärd. Dessutom krävs det en del ombyggnader och extra materiel, vilket kostar pengar. Eftersom de ekonomiska besparingarna för exem-

pelvis kommunen som ett minskat antal cykelstölder ger torde vara relativt små, är det inte troligt att så dyra åtgärder är lönsamma. Vinsterna kan emellertid vara av annat slag. För det första kan bevakade parkeringar leda till ökad trygghet och trivsel bland allmänheten, vilket det av enkätundersökningen att döma gjorde i det här fallet. För det andra kan det ge kommunen "goodwill", genom att initiativet visar att man bryr sig om folks problem. För det tredje kan det vara positivt för det lokala affärlivet, i detta fall till exempel för besöksfrekvensen i butikerna i centrum. För det fjärde kan en säker cykelparkering i anslutning till kollektivtrafik stimulera folk att åka kollektivt i stället för att ta bilen. Man skulle exempelvis kunna koppla en rabatt på parkeringen till busskort eller liknande. Bristande lönsamhet på kort sikt kan alltså kompenseras av mer långsiktiga och vittgående vinster.

Pilotprojektet i Linköping väckte stort intresse och har fått många efterföljare runt om i landet, till exempel i Gävle, Helsingborg, Karlstad och Uppsala. Systemen för bevakning skiljer sig en del. På vissa platser har man helt enkelt tillsyn av parkerade cyklar, det vill säga utan ett system med inlämning. I andra fall har man kombinerat parkeringarna med cykelverkstäder och andra verksamheter. Möjligheterna att anpassa verksamheten efter resurser och behov är stora. Erfarenheterna är alltså lovande men givetvis finns det ett stort behov av ytterligare utvärderingar av den här typen av åtgärder.

Källa: Rikspolisstyrelsen (1995). Projektet "Aktion mot cykelstölder och Koll på Hoj". RPS Rapport 1995:11. Stockholm: Rikspolisstyrelsen.

kapitel 7.

Skadegörelse

År 1998 anmäldes närmare 121 000 skadegörelsebrott till polisen, vilket var drygt 11 procent av alla anmälda brott mot brottsbalken. Av dessa brott riktades cirka 30 procent mot bilar och cirka 11 procent mot egendom som tillhör stat, kommun eller landsting. Klotter och graffiti utgjorde drygt 23 procent, vilket motsvarar drygt 28 000 anmälda brott. Mörkertalet är stort för skadegörelsebrotten, för vissa typer av brott till och med mycket stort. Inte minst gäller detta brott som drabbar stat, kommun och landsting. Skadegörelse är alltså ett i flera avseenden stort problem.

Kriminologer har påtalat vikten av snabba åtgärder för att ingen ska uppfatta ett område som lämnat åt sitt eget öde, till exempel att man omedelbart bör laga förstörda föremål i den offentliga miljön. I annat fall finns det risk för att en svårkontrollerad förstörelseprocess tar vid. Ett klassiskt exempel gäller övergivna bilar. Vid tecken på att någon börjat plocka delar på en bil brukar det inte ta lång tid innan plundringen är i full gång. Det kan alltså vara riskabelt att inte motverka skadegörelse.

Graffiti är en speciell form av skadegörelse. Jämfört med annan äverkan är det i vissa fall fråga om mer övervägda och välplanerade handlingar. Utövarna ser sig ibland som ett mellanting mellan rebeller och konstnärer. De kan ägna mycket tid till förberedelserna och själva målandet, och är ofta noga med att fotodokumentera sina verk. Likväl är det fråga om skadegörelse som orsakar de drabbade stora kostnader. Folk i allmänhet ogillar vanligtvis graffiti och tycker att det förfular miljön. Från utpräglad graffiti finns det en fallande skala ner till helt spontant klotter, till exempel av det slag som i alla tider har kunnat beskådas på allmänna toaletter. Någonstans i mitten på skalan finns det politiskt agiterande klotter. Det konstnärliga inslaget är underordnat, och syftet är i stället att manifesteras ett politiskt ställningstagande.

Det råder inget tvivel om att de största problemen utgår från den utpräglade graffitikulturen. Dessutom har det visat sig att de som står för graffiti inte sällan är inblandade i annan brottslighet. Till stor del handlar det om brott som är relaterade till graffiti, till exempel stöld av sprayfärger. På detta sätt kan graffiti bli en inkörsport till annan kriminell verksamhet.

Snabb sanering

Graffitiproblemets karaktär gör att det i många fall är lämpligt med snabba motåtgärder. Dels är det viktigt att motverka de nedbrytande processer som klottret kan bidra till, dels är det önskvärt att utövarna nekas den belöning som ett orört stycke graffiti innebär. Erfarenheterna är dock att klotttrarnas aktivitet inte alltid avtar trots att deras verk omgående avlägsnas, vilket kan hänga samman med att verken ofta fotograferas direkt efter att de färdigställts. I den numera välkända strategi som praktiseras i New Yorks tunnelbana betonas emellertid vikten av att ta bort klottret snabbt.

Problemet

Klottret i New Yorks tunnelbana var massivt. I princip var samtliga vagnar fullständigt nerklottrade, såväl invändigt som utvändigt. Graffitin bidrog till att göra tunnelbanan till en zon som upplevdes som obehaglig och som många därför undvek. Situationen visade också att myndigheterna inte förmådde kontrollera skadegörare och fridstörare.

Åtgärd

I detta läge beslöt myndigheterna att successivt genomföra den kostsamma åtgärden att inte låta nedklottrade tunnelbanevagnar gå i trafik. Fullt genomförd innebar strategin att varje vagn som utsatts för klottret omedelbart togs ur trafik och sanerades. En viktig effekt blev att förövarna inte fick njuta frukten av sitt eller sina kollegers verk någon längre tid. Denna åtgärd kombinerades med ökad satsning på polispatrullering i tunnelbanan.

Resultat

Effekterna av åtgärden har studerats av forskare. I flera delar bedöms åtgärderna ha varit framgångsrika. Bland annat är resenärerna i dag mycket nöjdare än tidigare. Stadens tunnelbana är inte längre en lika skrämmande miljö som den var när graffitin dominerade synfältet och vittnade om att normlöshet hotade. Erfarenheterna från New York har fått spridning runt om i världen. Graffitin i Stockholms tunnelbana

bekämpas på jämförbart sätt. Åtgärderna kostar visserligen mycket pengar, uppskattningsvis över 70 miljoner kronor om året, men resultatet är tydligt för resenärerna. Helt eller ens delvis nerklottade tunnelbanevagnar i trafik är numera en sällsynthet i Stockholm.

Diskussion

Det kan verka lite främmande att ta upp exempel från en av de största städerna i världen då man diskuterar lokalt brottsförebyggande arbete i Sverige. Men faktum är att det finns likheter mellan graffiti-kulturen i amerikanska storstadsmetropoler och svenska småstäder, även om problemets omfattning naturligtvis skiftar. Därmed finns det förutsättningar för att en del metoder som tillämpas i till exempel New York, även kan ge bra resultat i svenska samhällen. Graffiti, agiterande klotter och mer spontant klotter är i dag ett problem även i mindre svenska samhällen. Omedelbar rengöring av de drabbade objekten är många gånger en nödvändig delåtgärd för att få bukt med skadegörelsen och dess följder.

En nackdel med saneringsstrategin är att den kan reta en instinkt bland inbitna klottrare, nämligen lusten att gäckas det konventionella samhällets, framför allt polisens, motåtgärder. Ibland måste man därför vara försiktig med insatser som utmanar klottrarnas förmåga att undgå upptäckt. I sämsta fall kan det leda till förhöjd aktivitetsnivå bland skadegörarna. En idé som diskuterats är att barometrar som anger de samlade kostnaderna för klotter ska sättas upp på allmänna platser. Tanken är att öka medvetenheten och beredskapen bland befolkning och makthavare att vidta motåtgärder. Mekanismer inom graffiti-kulturen gör emellertid att en barometer av allt att döma skulle stimulera till rekordförsök, vilket skulle motverka själva syftet med åtgärden.

Källor: Sloan-Howitt, M. och Kelling, G. (1977). Subway graffiti in New York City: "Gettin' up" vs. "Meanin' it and Cleanin' it". I: Clarke, R., red. Situational crime prevention – successful case studies. New York: Harrow and Heston Publishers.
SOU 1998:90 Steget före – Nedslag i det lokala brottsförebyggande arbetet.
Stockholm: Kommittén för brottsförebyggande arbete.

Åtgärds paket

En innovativ insats mot graffiti initierades och drevs av polisen i Karlstad under första halvan av 1990-talet. Bakgrunden var ett tilltagande klottrande med stora kostnader för kommunen, SJ och privata fastighetsägare som följd. Den totala insatsperioden varade i ungefär tre år.

Åtgärd

Först och främst läste man in sig på graffitikulturen för att förstå hur den fungerar. Utgångspunkten för hela insatsen var en kartläggning med inslag av underrättelsearbete. Genom att under en tid umgås med ungdomar kunde man kartlägga vilka det var som stod bakom de olika signatureerna. En situationell åtgärd var en överenskommelse med handlarna om att de inte skulle ha sprayburkar i butikshyllorna, utan endast skylta med hatten till burken. En annan åtgärd var att förmå tidningar och lokal-TV att avstå från att visa bilder av graffiti, vilket bedömdes fungera som rena belöningen för klottrare.

Den centrala åtgärden var dock att söka kontakt med klottrarna. Efter en hel del ansträngningar förmåddes de 10–15 pojkar som utgjorde kärntruppen bland klottrarna att komma till möten på polis-huset. Mot löfte om att inte klottra under en fem veckors provotid erbjöds ungdomarna en plats att utöva graffiti på. En graffitiklubb bildades och medlemmarna anvisades en bro där de kunde måla legalt. De identifierade klottrarna fick också sanera de områden som utsatts för graffiti. Effekten av deras insats förstärktes av att de inte tolererade att andra ungdomar klottrade ner de ytor som de sanerat. Även olika sociala insatser riktades mot klottrarna, exempelvis gemensamma resor. En del av det intensiva arbetet med klottrarna utfördes av några år äldre ungdomar i arbetsmarknadsåtgärder, som testats med avseende på lämplighet för uppgiften. I det här fallet handlar det alltså om en kombination av situationella och sociala insatser.

Resultat

Det har inte gjorts någon vetenskaplig utvärdering av arbetet. Redovisningen av resultaten vilar på den dokumentation som finns att

tillgå och på intervjuuppgifter. De som var inblandade i projektet bedömer resultaten som goda. Grova skattningar, bland annat baserade på regelbunden fotografering av strategiska platser, talar om en minskning av graffitin på ungefär 80 procent. Kostnaderna för åtgärderna har varit låga. I huvudsak handlade det om att använda och omfördela befintliga resurser samt att engagera ungdomar i arbetsmarknadsåtgärder. Det finns därför inget som motsäger att insatserna var lönsamma, även om bedömningsgrunden är osäker. Med något enstaka undantag sägs de mest aktiva klottrarna inte bara ha slutat med graffiti, utan helt och hållet avhållit sig från kriminella aktiviteter. I takt med att de som arbetade med projektet övergick till andra arbetsuppgifter avtog aktivitetsnivån i projektet. Parallellt med detta återkom problemen med graffiti, denna gång med en ny generation ungdomar bakom sprayburkarna. Det pekar mot att åtgärder av den här typen måste permanentas om varaktiga effekter ska kunna uppnås.

Diskussion

Kärnan i strategin var att utövarna identifierades och att en dialog med dem inleddes, vilket gjorde att klottrarna inte längre var anonyma. Tyngdpunkten i detta fall låg alltså vid sociala preventiva insatser. En sådan strategi framstår som lämplig när antalet gärningsmän kan antas vara litet, deras verksamhet omfattande och deras mottaglighet för påverkan någorlunda god. Verksamheten visar också att det går att kombinera den sociala preventionen med andra metoder. Överenskommelser om att endast sälja sprayburkar över disk och att undvika att visa graffiti i medierna är exempel på situationella inslag. Satsningen på sanering likaså, även om den också innehåller moment av konsekvenstänkade, i och med att klottrarna fick återställa de ytor som utsatts.

SOU 1998:90 Steget före – Nedslag i det lokala brottsförebyggande arbetet.
Stockholm: Kommittén för brottsförebyggande arbete.

Skönhet och konst

Det är inte bara allmänna kommunikationsmedel och grå betong som utsätts för graffiti. Klottret drabbar byggnader och föremål av olika slag, även kulturminnesmärken. Många menar dock att just fula anonyma ytor är grunden för klotttrandet. Tanken är att ytorna genom sin ledsamma nakenhet inspirerar till uppror, eller att de i vart fall inte bjuder något motstånd mot förstörelselustan. Sådana inslag i bebyggelsen skulle alltså utgöra en grogrund för graffiti, som sedan tenderar att spilla över på andra byggnader och föremål. Mot den bakgrunden blir en motåtgärd att satsa på en förskönad miljö. På många håll har man med skiftande resultat försökt bemöta problemet i denna anda. Ett sätt är att låta konstnärer bemåla utsatta ytor, till exempel i form av muralmålningar. Den troligen viktigaste lärdomen av detta synsätt är dock att man redan från början eller vid renovering bör planera områden så att de inte stimulerar till skadegörelse.

Problem

Ett framgångsrikt exempel på försköning i efterhand kan hämtas från Holland. En livligt trafikerad cykel- och gångtunnel var sedan länge nedklottrad och utsatt för annan vandalisering, exempelvis var belysningen alltid saboterad. Många trafikanter tyckte att det var obehagligt att passera genom tunneln. Försöken att återställa ordningen hade dittills misslyckats. Troligen var de allt för punktvisa för att kunna motstå skadegörarnas återkommande räder.

Åtgärd

I detta läge erbjöd myndigheterna en intilliggande konstskola att adoptera tunneln. Förslaget accepterades. Två engagerade lärare insåg att en ommålning inte radikalt skulle förändra situationen. I stället beslöts att tunneln skulle förvandlas till en permanent utställningsplats för konstskoleeleverna. De uppsatta verken skulle inte göras särskilt tåliga utan rent konstnärliga prioriteringar skulle styra utformningen. Inledningsvis utsattes utställningen och tunneln också för en del förstörelse. Men när man tog sig tid att på allvar se över arrange-

manget och komplettera de stulna konstverken, så försvann problemen nästan helt. Två år efter starten var samtliga lampor i tunneln hela och endast smärre inslag av klotter kunde noteras. Denna begränsade åtgärd har dock inte utvärderats vetenskapligt. Redovisningen av resultatet bygger på de inblandade parternas bedömningar.

Diskussion

Det är knappast troligt att samtliga graffitidrabbade offentliga platser skulle kunna tas om hand av exempelvis konstskolelever. Men visst vore det bra om särskilt utsatta platser kunde få speciell omvårdnad av en skolklass eller någon annan grupp människor. Exemplet illustrerar också att åtminstone vissa klottrare inte är helt okänsliga för vilka ytor de utsätter för graffiti. Udda, vackra och särskilt ompysslade objekt är inte vaccinerade mot skadegörelse, men löper säkerligen mindre risk för angrepp än enformiga ytor som upplevs som fula och anonyma. Vid den här typen av åtgärder går det inte att utesluta att skadegörelsen omfördelas till andra platser. Men mycket kan vara vunnet om man lyckas styra förstörelsen bort från särskilt känsliga platser. Eftersom åtgärder av det här slaget i regel inte torde vara förenade med stora kostnader, är de dessutom attraktiva i ett ekonomiskt perspektiv.

Källa: van Epepecum, I. (1997). The Prevention Pioneers – History of the Hein Roethof Prize 1987 – 1996. Haag: Ministry of Justice.

Försäkring och het linje

Snabb sanering av skadegörelse kan bli särskilt effektiv om den kombineras med andra åtgärder, vilket illustreras i detta exempel från Nederländerna.

Problem

Projektet drevs av en boendesammanslutning i en förort till den nederländska staden Helmond. Allt större ytor drabbades av klotter. Förutom att skapa irritation bidrog klottret till att området riskerade att dras in i en negativ utvecklingsspiral, med utflyttning som följd. På

andra håll i staden tillämpades ett system med kollektiv försäkring mot graffiti. Genom att betala en fast summa till ett kommunalt företag som specialiserat sig på att sanera graffiti fick de stora kommunala fastighetsägarna sanering så snart de utsatts. Systemet var emellertid inte attraktivt för den stora gruppen boende som ägde sina lägenheter, i Sverige närmast att jämföra med bostadsrättsinnehavare. Eftersom endast de mest drabbade enskilda bostadsägarna var intresserade av en graffiti-försäkring, blev avgifterna oöverstigliga för dem.

Åtgärd

Inom sammanslutningen som organiserade de privata bostadsägarna, ville man ta del av ett försäkringssystem, men då med en lösning på problemet med höga avgifter. Lösningen blev att förhandla kollektivt för medlemmarna. Saneringsföretaget gick med på att sänka avgiften avsevärt, mot att sammanslutningen garanterade att minst 100 enskilda bostadsägare kontrakterades. Ytterligare ett villkor var att fastigheterna var fria från graffiti då försäkringen började gälla. Det visade sig att cirka 200 bostadsägare var intresserade av gemensam upphandling, och att många av dessa inte bodde i hus som var hårt drabbade. Den inledande saneringen finansierades delvis med befintliga medel, delvis genom en insamling. Själva rengöringen genomfördes i samarbete med polis och skolungdomar. I samband med aktiviteter för att engagera eleverna i områdets skola, fick de pricka in klotterdrabbade platser på kartor. På detta sätt fick man en god uppfattning om klottrats utbredning och var den inledande saneringen behövde sättas in.

Försäkringssystemet samordnades med intensifierade insatser från polisens sida. Tanken var att införa en mer effektiv ordning för att spåra och ställa klottrarna till svars. För att i större utsträckning kunna gripa klottrare startade polisen en kampanj för att förmå allmänheten att omedelbart höra av sig då de blev vittnen till klottrande. Ett särskilt telefonnummer för sådana upplysningar infördes. Polisen vidarebefordrade också informationen till det saneringsföretag som via försäkringssystemet hade till uppgift att omgående rengöra de drabbade ytorna.

Resultat

Resultaten av dessa kombinerade åtgärder mot graffiti beskrivs som goda. Det bör dock understrykas att verksamheten inte utvärderats vetenskapligt och att det därför inte finns uppgifter om eventuella omfördelnings- och spridningseffekter. Det anses emellertid att problemen med klotter i området i stort sett försvann och att de boende som en följd av detta kände sig tryggare. Polisens insatser och framför allt systemet med klotterförsäkring gjorde att enstaka klotter omgående åtgärdades. På kort tid greps 14 klottrare, enligt polisen som en direkt följd av det effektivare sättet att ta till vara och reagera på allmänhetens iakttagelser av graffiti. Åtgärds paketet är permanent och nyinflyttade i området erbjuds klotterförsäkringen. Därmed finns det förutsättningar för att effekterna blir bestående.

Källa: Hoogendam, J., red. (1997). Celebrating prevention. European Crime Prevention Award 1997. Haag: Ministry of Justice.

Kameraövervakning i bussar

I Storbritannien har kameraövervakning i många år utnyttjats flitigt i det brottspreventiva arbetet. I Sverige har metoden tills nyligen använts relativt restriktivt. Ny lagstiftning innebär att kameraövervakning kan komma att användas mer. Följande exempel från England visar att övervakning med kamera kan vara effektiv då det gäller att förebygga skadegörelse på ett kommunikationsmedel, i detta fall på bussar.

Problem

Ett bussbolag i norra England hade år 1985 omkring 700 bussar i trafik. De årliga kostnaderna för reparationer och sanering efter skadegörelse, bland annat klotter, uppgick till närmare 3 miljoner kronor. Till största delen gällde problemen dubbeldäckade bussar med enmansbemanning, och främst de turer där skolbarn var passagerare. Skadegörelsen bestod bland annat av sönderrivna säten, klotter på väggar, golv och säten, samt rispade och sönderslagna rutor. Det förekom även att personer var våldsamma mot övriga passagerare och i vissa fall

angrep föraren. De många problemen gjorde att ledningen för bolaget bestämde sig för att göra något.

Åtgärd

Vid en av bussbolagets depåer med ett åttiotal bussar beslöt man att pröva kameraövervakning. År 1985 installerades kameror och inspelningsutrustning i den buss som trafikerade de mest utsatta linjerna. En kamera placerades på varje däck och föraren kunde själv trycka på inspelningsknappen när denne ansåg det påkallat. Vid ändhållplatsen inspekterade föraren om någon skadegörelse skett. Om så var fallet kontrollerades det inspelade bandet. Ofta var det skolelever som låg bakom skadegörelsen. För att identifiera eleverna samarbetade bussbolaget med personal från de lokala skolorna, varefter föräldrar och elever kunde kontaktas. Föräldrarna blev skyldiga att betala för den skadegörelse som deras barn medverkat till. Den första månaden inträffade ett antal händelser som gjorde att föräldrarna kontaktades. Dessa händelser publicerades i massmedierna, och efter bara ett par veckor konstaterade man att skadegörelsen minskat.

Några månader efter kamerainstallationen startades en verksamhet i de lokala skolorna, där en representant för bussbolaget besökte skolklasserna. Man pratade om risken att bli upptäckt och om vikten av att uppföra sig på bussarna, samt redogjorde för vad det innebär att bli ertappad. Ganska snart beslöt man att installera kameror i ytterligare en buss, och i tre andra bussar installerades attrapper. I samband med detta utvidgades verksamheten i skolorna med en busstur för eleverna. Under åkten aktiverades kameran och efteråt fick eleverna titta på den effektivt avslöjande filmen. Dessutom gick man ut med budskapet att alla bussar utrustats med övervakningskameror, vilket alltså inte var sant.

Resultat

Återgivningen av åtgärden och dess resultat bygger på ett vetenskapligt arbete. Ingen statistik fördes innan åtgärden sattes in. Men från och med den tidpunkt då verksamheten utvidgades finns uppgifter om antalet reparationer av bussäten. Det går inte att särskilja de bussar

som utrustats med kamera respektive med attrapp från de övriga. De statistiska uppgifterna gäller därför samtliga 80 bussar vid depån. Ungefär ett år efter den första insatsen hade antalet reparationer gått ner till en tredjedel jämfört med tidigare. Uppgifterna tyder alltså på en kraftig minskning av denna typ av skador. Antalet städare och sanerare i företaget minskade under samma tid från sex till två, detta som en följd av att även problemen med klotter och nedsmutsning blev mindre. Vidare kunde bussförare och personer som studerade de bandade händelserna bekräfta att resenärernas beteende på bussarna förändrats till det bättre. Under senare delen av perioden ökade antalet resenärer, vilket även det kan hänga samman med åtgärden. De presenterade uppgifterna gäller en förhållandevis kort tidsperiod. Det finns alltså inte några möjligheter att bedöma de långsiktiga effekterna. Det måste också framhållas att det inte går att utesluta att andra faktorer kan ha påverkat utvecklingen.

Diskussion

En styrka med åtgärden är att den problemorienterades, i och med att kameror installerades i de mest utsatta bussarna. Skadegörelsen minskade inte bara på det fåtal bussar som utrustades med kameror, utan på bolagets samtliga bussar. Den här typen av åtgärder tycks alltså kunna ge positiva spridningseffekter. Andra viktiga beståndsdelar i projektet var de omfattande satsningarna på information, utbildningsprogram för skolelever samt inte minst tydliga reaktioner på skadegörelse. Det förefaller rimligt att den brottsförebyggande effekten ökar om olika insatser på detta sätt kombineras. Försök med kameraövervakning aktualiserar med nödvändighet etiska spörsmål. I detta fall spreds oriktiga uppgifter om omfattningen av övervakningen, vilket är en strategi som givetvis kan ifrågasättas. Dessutom måste hanteringen av det inspelade materialet uppmärksammas, till exempel hur det förvaras och används vid brottsmisstanke. Kameraövervakning är en metod som bara kan tillgripas om särskilda skäl föreligger, exempelvis att det kan förhindra förhållandevis grova brott. Därför förefaller det osannolikt att metoden skulle tillämpas på beskrivet sätt i Sverige. Det intressanta med försöket i detta sammanhang är dock att det visar att

åtgärds paket som byggs upp kring kameraövervakning kan ha förmåga att förebygga skadegörelse.

Källa: Poyner, B. (1992). Video cameras and bus vandalism. I: Clarke, R., red. Situational crime prevention – successful case studies. New York: Harrow and Heston Publishers.

kapitel 8.

Återfall i brott

En stor del av alla brott begås av en liten grupp högaktiva brottslingar, ofta benämnda kroniskt kriminella eller vanekriminella. Dessa personer har utvecklat en kriminell livsstil och begår såväl grova som mindre grova brott. De döms återkommande och blir därför ofta föremål för kriminalvård.

I Sverige görs förhållandevis stora ansträngningar inom kriminalvården för att förbereda de intagnas anpassning i samhället. Trots detta är risken för återfall stor. I studier och utredningar av återfall i brott har man pekat på behovet av insatser i samband med frigivningen. Många som frigivits från längre fängelsestraff har till exempel saknat bostad och sysselsättning. En oordnad livssituation ökar självfallet risken för återfall.

Åtgärder för att ordna denna grupps boende- och arbetssituation kräver ofta samarbete mellan olika aktörer, såväl myndigheter som frivilliga krafter.

Problem

Många av dem som avtjänat fängelsestraff har svårt att hävda sig på arbetsmarknaden. Ofta lever de i en allmänt besvärlig situation och det faktum att de straffats kan avskräcka arbetsgivarna från att erbjuda anställning. Till saken hör att tidigare straffade har svårt att skapa en fungerande vardag, utan de rutiner och den självkänsla som ett arbete kan ge. Den som inte har stadigvarande sysselsättning löper alltså särskilt stor risk att hamna i situationer som lockar till fortsatt kriminalitet.

Åtgärd

På ett fängelse i Amsterdam i Nederländerna har man utvecklat ett program för att råda bot på detta problem. Under den sista tiden av fängelsestraffet får internerna i mindre grupper gå en särskild kurs som förbereder dem för arbetslivet. Kursplanen har tagits fram i nära samarbete med lokala arbetsgivare. Målet är att deltagarna ska kunna börja arbeta direkt efter frigivningen. Representanter från intresserade företag fungerar också som föreläsare och rådgivare under kursen. Det har också hänt att tidigare kursdeltagare engagerats som föreläsare. En stor del av ansträngningarna består i att se till att kursdeltagarna verkligen har ett arbete då de frisläpps, vilket man för övrigt så gott som alltid lyckats med. Främst har det handlat om förhållandevis okvalificerade arbeten i industrin. Genom nära kontakter med bostadsföretag och bostadsorganisationer försöker man även ordna boendesituationen. Dessutom görs insatser för att informera och engagera kursdeltagarnas anhöriga. Bland annat arrangeras en familjedag då föräldrar och andra närstående bjuds in och blir delaktiga i processen.

Resultat

Verksamheten har inte utvärderats vetenskapligt utan resultatredovisningen bygger på en myndighetsrapport. Resultaten bedöms som goda. Under åren 1991 till 1996 genomgick 84 interner programmet. Av dessa hade 69 (83 procent) fast arbete då de frigavs. Ytterligare tio hade tidsbegränsade lärlingstjänster. Fyra interner var trots kursen ovilliga att söka arbete. En uppföljning av de tidigare kursdeltagarnas

sysselsättningssituation år 1997 ger en grov bild av utfallet. Av de 83 kursdeltagarna var 48 i arbete, 2 i utbildning, 17 var arbetslösa och 7 var frihetsberövade. Under hela sexårsperioden hade 21 av de 84 kursdeltagarna dömts till frihetsberövande straff. Man bör dock ha i minnet att uppföljningstiden skiljer sig kraftigt åt mellan olika individer. För en del gäller situationen sex år efter frigivningen och för andra bara något år efteråt. Den positiva bilden stärks emellertid av att den vanliga återfallsnivån i denna klientgrupp uppges vara betydligt högre, samtidigt som många fler än annars lyckades ta sig in och stanna kvar på arbetsmarknaden. Förutom satsningen på arbete bedöms boendestödet ha bidragit till det över lag positiva resultatet. Kursens innehåll och inriktning har utvecklats efter hand, bland annat utifrån behoven på arbetsmarknaden. Verksamheten har också fått efterföljare vid andra anstalter i Nederländerna. Exempelvis har kvinnliga fängelsedömda på motsvarande sätt utbildats och fått arbete som expediter i kända butikskedjor.

Diskussion

Den konkreta inriktningen är av allt att döma styrkan i programmet. Det är inte fråga om en allmän förberedelse för ett liv utanför murarna utan om att de frigivna verkligen ska ha arbete och bostad från och med den första dagen i frihet. Det handlar heller inte om rena kriminalvårdsåtgärder. I Sverige torde en liknande lösning vid sidan om anstaltsvården och frivården även inkludera socialtjänsten, lokala offentliga och privata arbetsgivare, bostadsföretag och varför inte kyrkliga samfund samt lokala grenar av organisationer och föreningar som har social verksamhet på sitt program.

Källa: Hoogendam, J., red. (1997). Celebrating prevention. European Crime Prevention Award 1997. Haag: Ministry of Justice.

Mer information

Brottsförebyggande rådet (brå) är en myndighet under justitiedepartementet. brå:s uppgift är att främja brottsförebyggande arbete genom utveckling, utvärdering, forskning och information inom det kriminalpolitiska området. brå ansvarar också för Sveriges officiella kriminalstatistik.

Stöd till det lokala brottsförebyggande arbetet är en av brå:s huvuduppgifter. Nyhetsbrevet Loopen – särskilt riktad till lokala brottsförebyggare – nås per e-post loopen@brottsforebygganderadet.se

Internetadressen är www.brottsforebygganderadet.se. På samma webbadress finns ansökningsblanketter och riktlinjer för er som vill söka ekonomiskt stöd till lokala projekt. Där finns också en kontakt-databas där ett stort antal lokala brottsförebyggande råd presenteras.

Det finns mer att läsa om olika konkreta brottsförebyggande åtgärder, till exempel:

Tio års erfarenheter av brottsförebyggande arbete i Nederländerna.
brå-pm 1997:1. Fritzes förlag, tel 08-690 91 90.

Steget före. Nedslag i det lokala brottsförebyggande arbetet.
sou 1998:90. Fritzes förlag, tel 08-690 91 90.

European Crime Prevention Awards 1998. De fem svenska bidragen.
Brottsförebyggande rådet, tel 08-401 87 00.

Brottsförebyggande åtgärder i en förort – teori och praktik.
Rapport 1997:1. Kriminologiska institutionen,
Stockholms universitet, tel 08-16 20 00.

www.brottsforebygganderadet.se

www.crime-prevention-intl.org

Tidigare utgivna skrifter i denna serie är:

Bygga upp brottsförebyggande arbete
Lokalt brottsförebyggande arbete – idéskrift # 1

Kartläggning, problemanalys & prioriteringar
Lokalt brottsförebyggande arbete – idéskrift # 2

Ytterligare skrift som planeras utkomma:

Dokumentation & utvärdering
Lokalt brottsförebyggande arbete – idéskrift # 4
